

LÜHIKENE
EESTI NÄITEMÄNGU AJALUGU.

Algusest meie ajani.

(Piltidega).

Kokku seadnud ja kirjutanud

S. A. PARMİ.

S I S U:

1. Näitemängu ajalugu.
2. Näitemängu tegelaste eluluod.
3. Näitemängude nimekiri.
4. Näitemängu sõbrade ringkondade normal põhjuskirjad.
5. Üleüldine pilk eesti näitemängu üle.

Wäljaandja kuluga.

С.-ПЕТЕРБУРГЪ
СЕНАТСКАЯ ТИПОГРАФІЯ
1904.

LÜHIKENE EESTI NÄITEMÄNGU AJALUGU.

Algusest meie ajani.

(Piltidega).

Kokku seadnud ja kirjutanud

S. A. PARMİ.

S I S U:

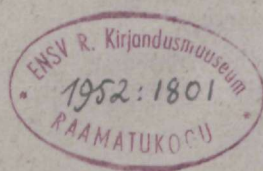
1. Näitemängu ajalugu.
2. Näitemängu tegelaste eluluod.
3. Näitemängude nimekiri.
4. Näitemängu sõbrade ringkondade normal põhjuskirjad.
5. Üleüldine pilk eesti näitemängu üle.

Wäljaandja kuluga.

C.-ПЕТЕРБУРГЪ
СЕНАТСКАЯ ТИПОГРАФІЯ
1904.

Дозволено цензурою. Юрьевъ. 12 Октября 1904 г.

E E S S Õ N A .

Juba 1895 a. tuli mulle mõtte eesti näitemängu kirjanduse ja etenduse üle üht lühikest ajalugu kokku seada, et mul selle tarbeks tol ajal aga weel mitmed teadused puudusiwad, wötsin õige nõuks oma auustatud suguwendade abi pääle kindlaste lootes, ja saatsin mitme eesti ajalehtedesse järgmise kuulutuse:

«Auustatud Eesti näiteluuletajad ja näitemängu juhatajad!

Olen ette wötnud eesti näiteluule ja mängu üle üht pikemad ning täielikumad ajakirjandust walmistada, et aga mulle üksi seda tööd wõimatu on korda saata, sellepärast siis palun auusaid näiteluuletajaid ning juhatajaid, mulle selles töös oma lahked kaasabi ja järgmiste allseiswa küsimeste pääle teadusi saata.

Luulet: 1) Luuletaja nimi, liignimi, lühikene elulugu, mittu ja missugused näitemängud on ta luuletanud. Näitemängu päältkiri, kurb wõi naljamäng, mitmes järgus, kui on kellegile pühandatud, siis nimelt—kellele j. n. e.

Juhatajat: 1) Juhataja nimi, liignimi, mittu aastad on juba juhataja, kuidas hüütakse temast juhataw näitemängu seltskond. 2) Anderikamate näitlejate nimed ja liignimed, kes wiimse kümne aasta jooksul, nendest juhatawatest näitemängudest osa on wõtnud, nõndasama ka tähendada, mis iseloomu osade pääle ülestähendud näitlejad ning näitlejanad kõige loomulikumad ja anderikamad oliwad.

Tähendused: 1) Teadused näitemängude üle, mis wõerast keeltest ümberpandud ehk ümber tehtud on, ei saa tarwitatud.

2) Teadused näitemängude üle palun saata mis juba trükitud, niisamu ka mis weel käsikirjas on, waid nad piawad tingimata Ülema trükiwalitsuse, poolt edentuste tarwis lubatud olema.

Kõik kirjad palun saata järgmise adressi all: гор. Ревель, канцелярія Губернатора, г-ну С. А. Парми».

Selle üleskutse pääle ei saanud ma aga mitte ühtgi kirja. Jätsin siis se kord oma nurja lainud ettewõtte kõrwale, ning mõni hea aasta kannatlikult ootas, et wõib olla kord ometegi wõttab seda waewa oma pääle mõni kõrge eesti haridlane ja tähtsa nimega isand, kelle üleskutse pääle siis jalamaid igast Eestimaa kandist tuhanted kirjad, köiksugu teadustega näitemängu wallast kokku jooksewad, ja siis piagi ilmuma saab palju täielikum eesti näitemängu ajalugu, kui minu jõud ja mõistus oleks seda wõinud korda saata. Seia saadik on aga minu lootus asjata olnud, kõrged eesti haridlased—nagu näha, on eesti näitemängu aina unustuse rüppe jätnud. Ja et needgi teadused ja mälestused eesti näitemängu elust, mis mul wõimalik on olnud mitmete aastate jooksul korjata ja ise kaasa elada, mitte unustusele ega kaduma ei läheks, wõtsin ma jällegi julgust, teiste abide pääle mitte enam lootes, üht lühikest ajalukest eesti näitemängu üle kokku seada, ja se kord tingimata teda ka wälja anda. Olgu nii kauaks see'gi kuni kord mõne kõrge isanda poolt täielikum ilmub.

Kui mõni kõrgeste auustatud kirjamees wae-

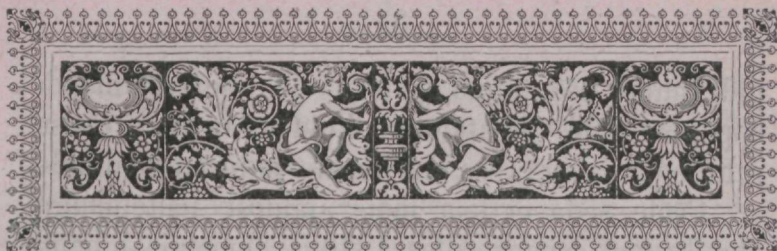
waks wõttab minu kirjatööd arwustada, siis palun mitte liig kare ja nõudaw olla, waid asja mitme kültsekt läbi uurides ja oma teadustega täiendates, mis eest juba ette oma sadame kordse aitäh ütlen, mulle oma arwamisi ja teadusi saata, et siis tulewikus, kord jälle palju täiendatud ja parandatud kujul wõiks teda ilmuda lasta.

Üpris oleks rõõmus, ning kõik minu suured kulud ja kaua aegne waew oleks sellega tasutud, kui se minu «Lühikene Eesti näitemängu ajalugu», kõige tõeliku eesti näitemängu sõbrade poolt kõikse vähematgi tähelepanemist ja lahked wastowõtmist leiaks, ning mõndagi auustatud suguwenda eesti näitemängu kirjanduse suurendamiseks tööle ärataks, sest seia saadik ei ole eesti näitemängu heaks pia aegu weel mitte midagi iseäraliku tähelepanemise wäärt kirjatöösi tehtud.

Auupaklikult

S. A. Parmil.

Nagu ajaluost leiame, oli Baldimaal esimene näitemängu etendus 1205 a. Riia linnas Liiwi-maal. Kuulus selle aegne ajakirjanik ja Baldimaa elu ja olu uurija Läti Hindrik kirjeldab järgmiselt tähendatud etendusest: «Sellel-samal talwel sai kena prohveti mäng, mis Ladinlased kommetiks nimetawad, keset Riia linna peetud, et paganad kristlikka algusöppetusi nähtawa usu läbi tundma õppiksid. Selle mängu tähendus seletati nii hästi ümberpöordutele kui paganatele tõlgu läbi. Kui aga Kiideoni sõjamehed Wilistitega wõitlesid, hakkasid paganad kartes, et neid maha lüüakse põgenema, aga ettewaatlikult kutsuti nad tagasi. See mäng oli aga kui eeskäik, eesmäng ja ettetähendus eestulewast waewast. Sest selle mängu sees oliwad Taaweti, Kiideoni ja Herodese sõjad kujutatud. Ka anti sääl õppetust wanast ja uuest testamendist, sest et paljude sõdade läbi, mis weel tulemas oliwad, paganaid

pidi ümber pööratama, ja wana ja uue testamendi õppetuse läbi juhutatama kuidas nemad tõsise rahutooja ja igawese elu juurde pidiwad jõudma».

Päale seda ei leia meie ajaluoost näitemängu etendustest sõnagi, alles 1816 a. õppetaja Johann Heinrihi Rosenplänteri toimetusel etendati Pärnu linnas esimene eesti keelne näitemäng «Talgus», naljamäng kooriga, ühes waatuses eesti ja saksa keeli. Tüki kirjutaja oli tuttaw saksa näitemängude kirjanik Kotzebue.

Sel aastal sai siis õppetaja Rosenplänterist eesti näitemängu kirjanduse ja etendusele esimene alus kiwi pandud, ja Pärnu linn wõib eesti näitemängu hälliks nimetada, siin nägi eesti näitemängu esimest korda pääwa walged, ning tema hälli esimene kiigutaja oli tähtsas eesti keele ja kirjanduse edendaja saksa sugu mees Johann Heinrich Rosenplänter.

Rosenplänter sündis 12 Juulil 1782 a. Wolmari linnas posti jaamas, kus tema isa, ka Johann Heindrih Rosenplänter jaama pidaja oli. Algusõppetust sai ta oma isa kodu, kust ta Tallinna gimnaseumi kooli läks, siit aga piagi Riia domkooli asus. Warsti pärast oma isa surma läks Rosenplänter Tartusse elama, ning sai 1803 a. Tartu ülikooli wasto wõetud. Juba 1807 a. tegi ta õppetaja lõppu eksami. 1808 a. waliti teda Tori kiriku õppetajaks, siit aga kutsuti ta 1809 a.

Pärnu Elisabeti kiriku pääle, kus ta wahetpidamata ligi nelikümmend aastad hoolsaste ja töörikkalt õppetaja ametit pidas.

Teine näitemäng etendati säälsamu 1824 a. «Pärmi Jaagu unenägu», naljamäng kahes waatuses jällegi Kotzebue järele kirjutanud näitleja Steinberg. Suwel 1829 a. etendati «Liisu ja Aadu» ehk «Kawal peigmees» ja sellesamu tüki järk «Liisu ja Aadu kihluse pääw», näitemäng eesti rahwa elust rahwa laulude ja tantsuga. Suureks kahjuks, ei ole neist näitemängudest üksigi trükitud, niisamu ei ole ka kuskilgi ülestähendatud nende auuwäärt isikute nimed, kes esimestest eesti näitemängu etendustest tegewalt osa wötsiwad. Waheajal etendati ka Tallinnas aastal 1824 mõisnikute maapääwa ajal esimest korda eesti keeli näitemängu «Pea parandus» ehk «Talu tagatip». Tähendatud näitemängu etendajad oliwad Saksa näitlejad.

1829 a. langeb eesti näitemäng jällegi raske unele ja jääb opis nagu unustusele. Nagu näha, ei ole 1829 a. kuni 1869 a. kuskilgi awalikult eesti keeli näitemängusi etendatud. Mine tea, kui kaua eesti näitemäng oleks weel oma mitme kümne aastase hiigla unes hinganudgi, kui mitte meie unustamata ja kõrgeste lugupeetaw önnis luuletajana Lydia Koidula teda sellest raskest unest ei oleks üles äratanud. Tuhat tänu oleme meie wõlgu selle kalli eesti näitemängu kirjanduse

ja etenduse äratäjale. Lydia Koidulad võib eesti näitemängu põhjendajaks nimetada, sest tema poolt oli jäädaw—hakkatus tehtud.

* * *

Koidula toimetusel hakkas ka siis «Wanemuise» selts Tartus 1869 a. uue eluga näitemängusi etendama. Esimene awalik näitemäng saadeti korda 1869 a. Jaanipäawal. Etendatud sai «Saaremaa onupoeg». Tähendatud tük on kõige esimene trükitud näitemäng eesti keeles, Theodor Körneri ühejörguline naljamäng «Der Vetter aus Bremen», mis Koidula saksa keelest nime all «Saaremaa onupoeg» eesti keelde ümber tegi. Pääle selle warsti etendati ka weel «Maret ja Miina» ehk «Kosja Kased», niisamu Koidula kirjutatud. Nimetatud näitemängudes wöttis tegewalt osa ka ise Koidula ja tema wemmad Harry ja Eugen Jannsen'id, is. is. K. A. Herrman, M. Jürman, J. Leilow, C. Müller, C. Tõnisson ja J. Napp, pärast poole R. Sachker, A. Wiera, em. Reinberg, neiud Tõnisson, Rebane ja Napsepp. Ka edaspidi wöttis Koidula näitemängudest wäsimata osa, kui just mitte alati tegewalt, siis ometegi juhatawalt ja nõuandwalt. Sest saadik on siis nüüd wahetpidamata eesti näitemäng «Wanemuise» näitelawal elutsenud, ning silmanähta-

walt tõusnud. Esiotsa oli «Wanemuise» näitemängujuhatajaks mõni hea aasta R. Sachker, kelle hoolsa kaastegewusel ja asjatundja juhatusel eesti näitemäng «Wanemuise» näitelawal hea sammu edasi jõudis. 1878 a. waliti Sachkeri asemele, kes oma koduse tallituste ja aja puuduse põhjustel oli sunnitud näitemängu juhataja ametist lahkuma, August Wiera, kes senni ajani seda ametid täidab. Wiera eeswõttel hakkati siin ka kohe suuremaid lauludega näitemängusi etendama. 8 Aprillil 1901 a. pühitsesiwad neli kõige wanemad «Wanemuise» seltsi näitlejad oma kahekümmewie aastast näitleja jubileumi, nimelt em. Tõnnison (Palmer), em. Reinberg (Wilberg), em. Allik (Lätte) ja is. R. Sachker. Wäga tähelepanemise wäärt sündmus on se eesti näitemängu elus, sest wähe on meil nii truu ja asja armastajad näitlejaid, kes nii kaua aastaid suudawad nii palju waewa nähes näitemängu osade õppimiste ja nende hoolsa etendamiste tarbeks ennast pühendada. Tähtsamatest Tartu näitemängijatest wõib siin weel nimetada is. is. Pirkan, Mägi, M. Jakobson, J. Techner, A. Sakaria, Puna, Laas, J. Tõnnison ja em. A. Jakobson.

Wiimasel ajal on ka weel neiu Konsa (Brigitta) aina tubliks näitlejaks saanud. 1901 a. on «Wanemuise» näitlejatest «Eesti näitemängu edendamise selts» asutatud, aga selle seltsi tegewusest

ei ole seia saadik weel midagi tähele panemise väärt kuulda. «Wanemuise» seltsi näitlejad on mitu kord teiste eesti maa linnadesse nii ka Peterburgi etendusi wälja sõitnud andma; alati on neid suguwendade ja ödede poolt rõõmuga wasto wõetud, sest nende mäng on tõeste seia saadik eeskujulik ja mõjuw olnud.

* * *

Tartust Peterburgi elama asunud tol ajal noore anderikka kooli õppetaja ja juba eesti kirjanduse põllul tuntud, praeguse aga õppetlase ja tähtsa eesti kirja ja rahwa mehe Dr. K. A. Hermannil üleskutsel, waimustusel ja juhatusel hakkati ka siin eesti näitemängu elule kutsuma, ning Küttnla kuu 16 pääwal 1873 a. oli «Palme» seltsi saalis esimene eesti keeli näitemäng Hermannil enesest saksa keelest eesti keelde ümbertehtud Ifflandi näitemängu «Die Hagenstolzen'i» järele päälkirjaga «Linnas ja maal» etendatud. Sellega oli siis nüüd Wenemaa pää linnas eesti näitemängule esimene alus kiwi Hermannist pandud. Sest saadik hakkatakse siin ikka tihem eesti keeli näitemängu etendusi korraldama; ning Hermannist oma suguwendade ja ödede sekka külwatud näitemängu seemned on täna pääwani lopsakad wilja kannud, ja praegusel ajal põle enam

kartagi, et siin eesti näitemäng kautsele läheks. Iseäralikult tegewad ja paremate päalinna näitlejad omal ajal oliwad siin is. is. Pallon, H. Kristal, Hülgekütt, Kinkman, kes ka tubli kuple laulja oli, is. J. Wodja, neiud Prüske ja Moorfeld. Kahjuks aga et tähendatud isikud jo möni hea aasta näitemängu tegewusest on lahkunud. Pääle neid, kes täna pääwani eesti näitemängule truuwiks on jäänud on nimelt Peterburgi Eesti Heategewa ja Kooli Seltside näitlejad: is. is. Juurup, Abramson, Puurman Jaan ja Silde, kes ka lühikene aeg, kui osaw näitejuht oli; em. Jaan, neiud J. Engelbreht ja Krik I. Peterburgi Eesti Käsitöölise Seltsi näitlejad: is. is. S. A. Parmi, O. Eindorf, A. Nellis, H. Piiskop ja P. Strömberg ja neiud O. Muna, L. Karu ja M. Säck. Peterburgi Eesti Karskuse «Ustawus'e» seltsi näitlejad: is. Kihlefeldt ja neiu Rimm.

Tuntud eesti näitetegelase S. A. Parmi ettevöttel ja üleskutsel asus siin 1902 a. esimene «Peterburgi Eesti näitemängu sõbrade ringkond», kelle põhjuskirjad is. Parmi poolt kokko seatud ja ettepanekul piagi Sisemiste Asjade Ministri härra poolt kinnitatud saiwad. Ringkonna esimesteks tegewaks liikmeteks astusiwad pia aegu kõik endised Käsitöölise seltsi näitlejad ja weel hea hulk uusi eesti näitemängu sõbru. Esimese ringkonna liikmete pääkoosolekul saiwad «Peterburgi

Eesti näitemängu sõbrade ringkonn'a» esimese Näitemängu Komite liikmeteks hääle enamusega walitud: Esimeheks ja näitemängu juhatajaks, ringkonna asutaja S. A. Parmi, esimehe abiks em. M. Tomson, Kassahoidjaks A. Säck, abiks A. Nellis, kirjatoimetajaks O. Eindorf ja abiks A. Wahter.

Sellega hakkas nüüd päälinnas noor eesti näitemängu ringkond iseseiswalt, ette määratud sihil ja Ülema walitsuse poolt kinnitatud põhjuskirjade juhatusel agaraste tööle. Ehk Ringkond kül nüüd täielikult iseseisaw wõis olla, siiski jäiwad nad truuwiks Käsitöölise seltsile, ning töötawad käsi käes ühe kattuse all; mis iseenesest mõista mõlemi seltsile ainult aga suurt kasu toob, ja ühes sellega päälinna eesti näitemängu ikka kõrgema, parema ja auustawa tippule tõstab.

* * *

Nagu eespool kirjeltatud oli Tallinnas esimene eesti keeli näitemäng juba 1824 a., pääle selle jääb ka siin eesti näitemäng kängu kuni 1872—3 a. Nende aastate jooksul astusiwad mitmed wirgemad eesti suost sirgunud noored mehed kokko, ning hakkasiwad siin esimesi eesti näitemängu etendusi elule äratama. Tähendatud noortest tegelastest, paar aastad hiljem, tõmbas iseäraliku tähelepa-

nemist oma pääle noor elu mees A. Hamann, kelle üleskutsel ja waimustusel hakkatakse eesti näitemängu etendusi õige tihti ja suurel wiisil Tallinna «Lootus'e» seltsi ruumides, niisamu ka mujal ümberkaudu etendama. Sest ajast sai Tallinna eesti näitemäng oma kindla ja jäädawa aluse. 1885 a. kuni 1890 a. oli Tallinna eesti näitemäng oma kõige kõrgemal tippul, nii et 1886 a. Keiserlik Kõrgus Suur Würsti Wladimiri Aleksandrowitschi ja tema abikaasa Keiserlik Kõrgus Suur Würstina Maria Pawlowna külaskäigul Tallinnas, julges «Lootus'e» selts oma näitemänguga Suur Würsti ja tema Kõrge abikaasa ette astuda. Nii oli siis Suur Würsti soowil 1886 a. 6 Juulil Falkspargi puiestikus «Lootus'e» seltsi näitlejate poolt esimene wene keeles näitemäng «Прежде маменька» etendatud. Mängu juhatas tuntud Tallinnlastele is. Pilip, ja abiks oli temale Hamann; osalised näitemängus oliwad is. A. Säck-Narwast, is Kattenberg ja neiud Lilienberg ja Letner. Selle etenduse üle awaldas kõrge külaline Suur Würst näitlejatele isiklikult tänu ja täieliku rahulolemist, niisamu pani kõrge külaline väga imeks, et lihtsad eestlased nii kaugele on jõudnud, et juba wenekeele pääl näitemängu woiwad etendada. Pärast poole juure ilmunud wirgemate näitlejate liiki wõib ka weel nimetada isandaid Meieri, Brommigi, Jür-

gensoni, Kusboki, em. J. Mikki ja neiusi Grossmani ja Wilbergi.

1890 a. ilmus Tallinna is. A. Pert, ning kat-
sus Tartu «Wanemuise» seltsi näitemängu juha-
taja is. Wiera eeskujul ka «Lootuse» seltsis üht
kindlama põhjustel näitemängu seltskonda asutada,
aga se ilus ja kiiduwäärt ettevõtte, nii kui tegewa
jõu, nii ka rahaliku puuduste põhjustel, ei läinud
õnneks, ning aina lühikese aja jooksul, pidi Pert
oma ettevõtetud plaanidest lahkuma, ja jällegi
wõttis näitejuhatuse oma hoole alla Hamann, kel-
lele nüüd abiks astus ka weel juba tuttav ja
wilunud näitetegelane is. S. A. Parmi. Nii tööta-
siwad nad kuni 1896 a. Sel ajal kogus Parmi
oma ümber mõned tublimad näitemängu jõud ja
wõttis nõuks Eestimaale Tallinnasse esimest «Eesti
näitemängu sõbrade ringkond'a» asutada. Selles
ettevõttes is. Parmi'le oliwad agaramad kaastööta-
jad is. is. A. Kreen, Pilip, wennaksed Keller'id,
Lanekorb, Ende ja Neumanskraft, kes kõik, kui
Eestimaal esimese «Eesti näitemängu sõbrade
ringkonna» põhjuskirjad, mis Parmi oli kokko
seadnud, Sisemiste Asjade Ministri härra poolt
kinnitatud saiwad, tähendatud ringkonna näite-
mängu tegewaks liikmeteks astusiwad. Suureks
kahjuks pidi aga ise Parmi, enne weel kui ring-
kond oma tegewust wõis algada, oma teenistuse
muutuse põhjusel, Tallinast lahkuma, ning kõik

oma tulewiku plaanid ja ette määratud ettewõtted ringkonna tulewikus tegewuses, usaldas Parmi oma ligema abi ja kaastöölise A. Kreeni hooleks, kes siis ringkonna tegewust mõnigi hea aasta wirgaste juhatas, kui ka just mitte nii laias piirides, kuidas seda ringkonna asutaja Parmi soovis ja ettemääratud oli.

Praegu öitseb aga eesti näitemäng iseäralikult «Estonia» seltsis.

* * *

Tartu «Wanemuis'e» seltsi näitemängu tege- lastest eesmärku wõttes, 1873 a. algus asutasiwad ka Narwa linnas mõned «Ilmarine» seltsi ärksamad liikmed weikese näitemängu seltskonna. Esimene awalik eesti näitemängu etendus oli Narwa linna teatris. Etendatud sai C. R. Jakobsoni näitemäng «Artur ja Anna» ehk «Wana ja uue aja inimesed». Päätegelased selles mängus oliwad is. is. Matson, Holstein ja Willemson, neiu Alt-dorf ja Matson. Pääle seda jäi näitemäng nagu weidi soiku, aga 1878 a. is. is. S. ja J. Parmi, E. Reisbergi, ja A. Säcki ettewõttel ja tagasihutu- sel töusis Narwa eesti näitemäng jällegi uue ja se kord jäädawa öitsewa elule—kuni seia ajani. Sell ajal astusiwad «Ilmarine» seltsi näitemängu tege- wusese ka weel mitmed tublid ja asja armastajad

jöud juure, kellest—nende kaua aja tegewuse pärast, meeletuletamise wäärt on'wad nimelt: is. is. A. Raba, A. Surwa, em. E. Reisberg, em. A. Raba, em. K. Seestrand, neiud M. Seestrand ja J. Surwa. Tähendatud näitemängu seltskonna juhatajaks oli möni aasta is. E. Reisberg, pärast poole aga wötis juhataja ameti oma pääle is. J. Parmi, kes seda ametid jällegi hulk aastaid täitis.

Senna poole sirgusiwad sellest näitemängu selstkonnast weel nimetamise wäärt näitlejad is. J. Kannuska ja is. A. Smirnow, wiimane on weel praegu Narwa Eesti seltsi näitemängu seltskonna tegew liige ja ühes sellega ka näitejuht.

Wiimasel ajal on Narwa Eesti Karskuse selts näitemängu tegewuses kiiduwäärt suure sammu edasi jõudnud, mille eest tänada tuleb nimetatud seltsi näitemängu juhtisi is. is. J. Jaks'i ja Reino'd, niisamu kauaaegseid ja iseäralikult wirgemaid, näitlejaid is. is. R. Pödder'i, J. Tõnisoni, R. Kaske ja neuu Septer'i.

* * *

Ajalehdedes wälja laotatud teadused Tartu, Peterburgi ja Tallinna eesti seltside jälle uue elule tõusnud eesti näitemängu üle, äratas nüüd

ka mujal kaugemal Eestimaa weikemates linnades ja alewites wirgemaid suguwendasi ja ödesi näitemängu tegewusele, nii 1875 a. Saaremaal Kuresaares, kohaliku wene kooli õppetaja is. Luts'u üleskutsel ja juhatusel, asus siin esimene eesti näitemängu seltskond. Kelle poolt 1876 a. Kuresaare salongis esimene eesti keeli näitemängu etendus oli korda saadetud. Etendatud sai kurbmäng «Mihkel ja Liisa». Kohe pääle selle, tahtis is. Luts Kuresaares tüht alalist eesti näitemängu ühisust asutada, aga mitme ootamata sisemiste tülide pärast, läks se ettewõlde luhta, ja mõned rahalikud kahjud kandes astus Luts näitemängu tegewusest opis kõrwale. Tol ajal ilmus kohaliku näitemängu tegewusele is. C. Allik, kes meie ajani wäsimata ja hoolega Kuresaares on katsunud eesti näitemängu wõimalikult elul hoida, ja töötanud, et siin eesti näitemäng niisamu õitsewa järjele tõuseks, kuidas ta mõnes suuremates Eestimaa linnades juba tõusnud on. Mitte ükski näitemängu etendus Kuresaares ei ole ilma Alliku kaasabil korda saadetud, alati on ta walmis olnud oma noori näitemängu sõbru kas asjaliku nõu, wõi siis wilunud teoga aitamas.

Wiimasel ajal on ka is. O. Kunstmani juhatusel mõned näitemängu etendused toime pandud, aga nagu näha, ei suuda siin siiski eesti näitemäng nii tarwilise ja jäädawa kõrgusele tõusta, kuidas

ta just piaks olema. Suurt selles süüd ei wõi mitte wirgemate näitemängu tegelastele anda, kui kohaliku eestlastele, kes siin nähtawalt liig leigelt eesti näitemängu wasto ennast üles näitawad.

* * *

Wenemaa päälinna naabruses Kroonlinnas, nii pia kui siin seia elama asunud suguwendade poolt Kroonlinna Eesti Heategew selts elule tõusis, hakkati ka eesti näitemängu, elule äratama. Esi-mene eesti näitemängu etendus oli siin 1882 a. 31 Januaril Kroonlinna Eesti Heategewa seltsi ruumides (Galkina uul. Tretjakowi majas) Eten-datud sai J. Kunderi näitemäng «Mulgi mõistus ja Tartlase tarkus». Sellest etendusest wötsiwad osa isandad J. Wetto, A. Brullman, W. Parbits ja neiu Juhanson. (Brullman). Iseäranis öitses Kroonlinnas eesti näitemäng 1884 kuni 1895 a., mis sellepärast wöimalik oli, et ühed ja samad isikud ligi kümme aastad wahet pidamata näite-mängude etendustest osa wötsiwad. Nimetamise wäärt selles aja järgus olgu siin is. is. K. Wil-denau, W. Matson, J. Pranow, W. Tilling, E. Lappe ja neiu M. Suurhallik (em. Pranow), A. Pello (em. Ronimois), J. Kana (em. Lellep), ja M. Kana (em. Rothberg), Selles näitemängu seltskonnas oli palju aastaid wahetpidamata ise-

äralikult tegew ja osaw etenduses ning juhatuses is. K. Wildenau. Hiljemalt on ka weel õige südikalt näitemängude etendustes osa wõtnud is. is. H. Pärn, J. Hunt, J. Granman, A. Tuts ja J. Udwerd, em. Raba, ja neiud K. Wetto, L. Matsum ja M. Nugis.

Wiimasel ajal on Kroonlinna eesti näitemängu etendusega aina kurb lugu, sest Heategewa seltsil ei ole praegusel ajal oma kindlaid ruumisi, kus jällegi wõiks suuremaid etendusi korda saata, ja wälja näeb, just nagu ei oleks Kroonlinnas enam Eesti seltsi olemaski. Sellepärast ei ole siis ka Kroonlinna eestlased jo mõni hea aeg eesti näitemängu näinud, ning Kroonlinna näitemängu tegewus puhkab praegu suureks kahjuks täielikult omas raskes warju unes, kuni lootuse järele kord teda jälle mõni südi ja tõelik eesti näitemängu söber sellest unest äratab.

* * *

1880—84 a.a. hakkatakse ka sügawal Eestimaa sees mõne kooli, walla ja mu suuremates ruumides eesti näitemängu etendusi toime pandama, iseenesest mõista, mitte nii suurel wiisil, kui linnades, siiski ajuti ja enamiste suuremate aasta pühade pidude pääl; mõnes kohdades tõusis näitemäng aina elurikkalt ja tähelepanemise

wäärt jõuga, nagu näituseks Rakwere kreisis, Jõhwi alewi lähedal Toilas. Aastal 1884 ehtas siin kena mere kalda ääre pääle kohalik talupe-remees Abram Simon oma kulul eesti pinnale esimese eesti näitemaja. Muidugi teada kogusiwad seia selle esimese eesti näitemängu templi juure ligi lähetal mõned näitemängu sõbrad, ning pia oligi weike näitemängu seltskonnake koos, kelle kesk tippuks, kaitsjaks ja juhatajaks ise Simon jäi. Nenda oli siis pitka ettewalmistamise ja hoolsa õppimise järele Toila näitemängu sõbrate poolt 1885 a. esimene awalik näitemängu etendus. Mängitud sai «Mulgi mõistus ja Tartlase tarkus». Sellest mängust wöttis Simon ka ise tegewalt osa. 1900 a. põles Simoni näitemaja maani maha, ning ühes sellega langesiwad tule roaks, kõik kallimad näitelawa waheseinad ja muud näitelawa tarwili-kud asjad. Suuri kahjusi kandes, ei lahkunud Simon ometegi oma kallist ja juba talle armsaks jäänud näitemängu tegewusest, waid aastal 1901 ehtas Simon jällegi uue näitemaja üles, ja se kord weel toredam ja täielikumalt.

Suwiste ajal on siin Toila randas elawad su-witajad mitmedgi pidu ja kontserti õhtud ära pidanud. Mitmed korrad on siin külaliseks käinud ja oma etendusi annud ka kaugemalt eesti näi-temängu seltskonnad nagu Jõhwist, Narwast ja Peterburgist.

Weel leiame meie Eestimaal Raasiku rauttee jaamast kolmkümmend wersta eemal Soome lahe poole, Graf Stenboki Kolga majoratis, Tsitri randas üli toreda näitemaja, mis seia Grafi härra oma kulul üles ehitada on lasknud. Tihti pääle saab siin ligi lähelt näitemängu sõbradest kõiksugu etenduse öhtuid korda saadetud, milledest mõni kord ka grafi tütar Natalie tegewalt osa wõttab.

Unustamata, tähelepanemise ja suure auustuse wäärt eesti näitemängu sõber, kaitsja ja eden-daja oli is. Läns Liguste külas Rakwere kreisis. 1884—6 aastate sees ehitas Läns oma ruumides kena näitemaja, kus nii mitmedgi suuremad eten-duste öhtud ära peetud saiwad. Tihti pääle Länsi üleskutsel wõtsiwad siin kohaliku näitemängu seltskonna etendustes osa ka Narwast, Rakwe-rest ja Tallinast seia palutud tähtsamad eesti näitlejad. Läns oli suur eesti näitemängu kum-martaja ja näitlejate auustaja, mis eest ka kõik ümberkaudu näitemängu sõbrad ja tegelased teda armastasiwad ja auustasiwad, kui oma isa.

Pääle rasked ja sügawad und, ärkas Pärnus 1870 esimeste aastatel jällegi eesti näitemäng. Sellest mitme kümne aastasest warju unest äratasiwad teda kohalise Eesti seltside wirgemad näitemängu tegelased. Iseäraliku hoogu sai ta 1875 a., sest saadik märksalt kosub kohalik näite etendus, ja ta hea edenemise eest muretsewad mitmedgi

tublimad ja anderikkamad eesti näitemängu sõbrad. Parematest näitlejatest võime siin nimetada, oliwad omal ajal is. F. Lukowski ja neiu M. Grissel, noorematest—on'wad is. A. Kont, em. A. Kont ja neiu M. Hanson. Käes olewal ajal ei ole Pärnu eesti näitemängu tegewus mitte sammugi teiste eestimaa suurema linnade tegewusest taha jäänud, niisamu on lugu ka Wiljandis, kunas aga Rakweres, kus 1880 a. hakkatusel kohalise «ööpiku» seltsi asutaja ja kaua aegne peategelane is. Bergman, kõige oma paremate tahtmistega katsus eesti näitemängu õitsewa elule tua, mis kahjuks talle aga õnneks ei läinud, niisamu Hapsalus ja mõnes weiksemates eesti linnakestes eesti näitemäng täieste alles weel lapse kingades kõnnib, ja kaua aastaid tuleb ära oodata; milla nemad oma wendade järgi jõuawad. Wäga kahetsemise wäärt—aga lugu on tõesti nii.

NÄITEMÄNGU TEGELASTE ELULUOD.

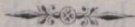
L. Jannsen.

(Warjunimi Koidula).

Lydia Jannsen oli eesti ajakirjaniku ja rahwamehe J. W. Jannseni tütar, sündis Wändras 12 Joulukuu pääwal 1843 a. Oma lapse põlwe elas ja wiitis ta isa juures Wändras, siis Pärnus ja 1864 a. asus ühes wanematega Tartu, siin oli ta isale ajalehe «Eesti Postimehe» toimetuses ligi kümme aastad, kui wirk kaastööline. 1874 a. astus Dr. Mihelsoniga abieluse ja läks Kroonlinna elama, kus ta pärast õnnetumad wähi haigust 1886 a. Heina kuu 30 pääwal suri. Oma anderikka luuletööde eest hüütakse teda eesti esi-

mene ööpik, aga ühes sellega oli Lydia Jannsen ka esimene, kes eesti näitemängu mitme kümne aastasest unest äratas, esimene kes eesti keele näitemängusi kirjutama hakkas. Tema esimene töö oli ühe järguline naljamäng nimega «Saaremaa onupoeg», mis saksakeelest Theodor Körneri järele eesti keelde ümber tegi. Siis kirjutas ta weel kaks algupäralist näitemängu, nimelt naljamäng «Särane Mulk» ehk «100 waka tangu soola» ja «Maret ja Miina» ehk «Kosjakased». Esimene on üks parematest eesti näitemängudest, ning ilmus piagi trükis, kuna teine ei ole weel seia ajani trükis ilmunud. Lydia Jannsen oli esimene, kes eesti näitemängule awaliku mängimise kindla ja jäädawa aluskiwi raias. Tema tagasihutusel, juhatusel ja hoole all hakkasiwad esimesed eesti näitemängu örnad öiekesed öitsema, mis ka nüüd meie ajani lobsakalt öitsewad.

Sellega on siis unustamata eesti esimene ööpik Lydia Jannsen ka meie eesti näitemängu ja kirjanduse põhjendaja.

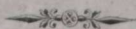

J. Kunder.

Eesti esimene tähtsam nalja näitemängude kirjanik Johann Kunder sündis 14 Detsembril 1852 a. Wiljandimaal Paisto kihelkonnas. Kooli õppetuse sai ta Tartu esimeses kooli õppetajate seminaris, mis pääle Rakweres 1875 a. kuni 1886 a. esiteks elementar ja pärast kreiskooli õppetaja oli. Siit lahkus 1887 a. Kasani, õppis ülikoolis, ja hiljem Peterburgi kooli õppetajate institudis. Siin jäi ta häkkitselt raskeste haigeks ja suri 12 Aprillil 1888 a.

Kunderi sulest ilmusiwad esimesed eesti algupäralised nalja mängud, nimelt 1881 a. «Mulgi

mõistus ja Tartlase tarkus», 1882 a. «Muru Miku meelehaigus», 1885 a. «Kroonu onu», ja «Mõrsja ja määratsejad», ning lõppeks «Kingu Laos». Kõik need näitemängud, ehk nad kül ühe ja kahe järgulised, wõib oma sisu poolest, paremate eesti algupäraliste nalja näitemängude sekka lugeda ja on'wad eesti näitekirjanduse iluks ja auuks.

S. A. Parmi.

Tuntud eesti algupäraliste kurb näitemängude kirjanik ja esimese «Eesti näitemängu sõbrade ringkonna» asutaja, Jamburgi linna kodaniku poeg, Sergei Antonowitsh Parmi sündis 2 Juulil 1861 a. Peterburgis, kus ta isa tol ajal riigi wäärtpaberite valmistamise asutuses tenistuses oli. Esimese koolihariduse sai Parmi Narwa Eesti kiriku koolis, siis ülemas kreiskoolis, mis pääle ta mõni aeg weel era tundide abil hoolega edasi õppis, ennast ühe Peterburgi kõrgema õppi asutuse walmistates, aga et ta isa sel ajal mitme ootamata puuduste wörku

langes, pidi noor Parmi oma ettevõtet kõrwale heitma ja astus Baldi rauttee ametise. Siin üle kümne aasta tenides, sai ta Eesti maa Guberneri härra würst Schahowskoi kantseleisse wasto wõetud, kust aga pärast würst Schahowskoi surma 1897 a. Peterburgi asus, ja seia saadik Walitsewa Senati kantselei arwe ametniku, ning laenu ja hoju kassa sekretäri kohusi täidab.

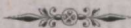
Juba noores põlwes oli Parmi suur näitemängu sõber, ja juba 1876 a. wõttis ta Narwas tol ajal wene näitemängu seltskonnas tegewalt osa, niisamu oli ta Narwa endise «Ilmarine» ja päraste «Eesti seltsi» näitemängu seltskonnas üks tegewamatest liigetest, ja wilunud näitlejatest, iseäranis kindla iseloomuga ja õnnetuma wanameeste osade pääle, siis mõni hea aasta Tallinna «Lootus'e» näitemängu seltskonnas, kuni ta Tallinnas 1896 a. esimese «Eesti näitemängu sõbrade ringkonda», Sisemiste Asjade Ministri härra lubaga asutas. Peterburgi asudes, astus Parmi ka kohe pea linna eesti näitemängu tegewaks liikmeks, ning oli mõni aasta Peterburgi Eesti Käsitöölise Seltsi näitemängu juhataja. 1902 a. asutas ta Peterburgi niisamu suguse kui Tallinnas'gi «Eesti näitemängu sõbrade ringkonna», millesse ta ise kui ringkonna komite esimees ja pea näitejuht ühel häälel walitud sai.

Oma suuremate algupäraliste kurb näitemän-

gudega «Kadeduse ohwrid», «Luige Liisu» ja «Kuller» ei ole Parmi ükski eesti, waid ka wene ja saksa ajakirjanduse tähelepanemist oma pääle tõmbanud. Nii wene ajalehed «Живописное Обозрѣніе» ja «Ревельскія Извѣстія», saksa ajalehed «St. Peterb. Herald» ja «Revalsche Zeitung», oma pitkemaid arwustuse kirjeldusi tähendatud näitemängude üle Tues, nimetawad Parmi luule töösi paremate eesti algupäraliste kurb näitemängude liiki. Üksi juba näitemänguga «Kadeduse ohwrid» on Parmi enesele jäädawalt eesti näitekirjaniku nime omandanud. Pääle selle on tal weel mitmed weikemad näitemängud.

Niisamu on Parmi ka ajalehtedes jo mitmedgi suuremad ja wähemad kirjad eesti näitemängu üle ilmutanud, lõpuks on ta käes olewa «Eesti näitemängu ajalugu» kokko seadnud ja kirjutanud, mis eesti kirjanduses esimest korda sünnib.

A. F. Hamann.

Tallinna eesti näitemängu uue elule ärataja Aleksander Fridrih Hamann sündis 3 Märtsil 1858 a. Tallinnas, oli Tallinna kodaniku pojana, siin sai ta kooli hariduse, ja pia aegu kõik oma elu aastad wiitis ta Tallinna linna walitsuse ametis. Jo poisina oli Hamann suur näitemängu jünger, arwa tuli ette, kui noor Hamann linna saksa teatri etenduste öhtudest puudus. Paljude saksa näitemängu sisudega oli ta esimesest kuni wiimase järguni tuttaw. 1879 a. pidi Hamann kroonu teenistusesse astuma, aga nii pia kui Hamann priiks sai, tuli ta jälle Tallinna ja hakkas nüüd

iseseiswalt eesti näitemängu tegewuse põllul suure hoolega tööle, ning lühikese aja jooksul, tõstis Tallinna eesti näitemängu õitsewa järjele. Ise oli ta üks tublimatest nalja osade etendajatest, ühes sellega oli ta ka omal ajal tore kuple laulja, ning oma kibe pilkawa lauludega oli üle Tallinna tuttaw ja kuulus. Omal ajal andis ta oma laulud trükkis wälja, nime all «Teatri laulik». Mitmed suuremad ja vähemad näitemängud nimelt «Leppimine», «Kuld onu» j. n. e. on Hamann saksa keelest eestistanud ehk wabalt ümberpannud; suureks kahjuks—ei ole tema näitemängudest mitte ükski weel trükkis ilmunud.

Aastate kaupa, alalõpmata wiitis ta terwed öhtud ja ööd armsaks jäänud talle näitemängu sõbrate seltsis, lõpmata oliwad tal käsil jo kõiksugu harjutused, ja mitmed eeltööd ja walmistamised. Kui mitmedgi korrad tuli talle ette oma kaastegelaste poolt põhjuseta soowide ja kõiksugu tühja jönnidega woidelda, ning mõni kord sügawad meelehaigust ja ootamata tülisi ja alatumaid laimtusi kannatada, aga oma alati muutmata ülilahke, järelandliku pehme iseloomu ja süita nalja toonis, oskas Hamann oma rijakaid kaastegelastest wõitu saada. Ta töötas ise wäsi-mata, ning kihutas ka teisa tööle. Näitemäng oli tema elu, ja ta jäi talle ka surmani truuwiks. Üle kahekümne aasta juhatas ja walwas ta Tal-

linna eesti näitemängu. Hamann on salgamata väärt, et ta nimi eesti näitemängu ajaluoese, eesti näitemängu päätegelaste hulka, kuld tähtedega saaks kirjutatud.

Pärast pitkalist ja rasked haigust, leinama jättes oma noort abikaasa lastega, suri Hamann 8 Oktobril 1899 a. Suure auuga sai ta omaksete, sõbrade ja Tallinna Eesti seltside poolt oma viimase waikse hingamise paika süngidatud.

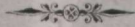
A. W i e r a.

Tahtsam eesti näitemängu juhataja August Wiera sündis Tartu lähedal Jaama mõisas 1853 a. 16 Märtsil. Temast võib siin sõna tões mõttes ilma waidlemata ütelda, et ta kõige oma elu ja oluga ennast eesti näitemängule on ohwertanud, ning auuga võib eesti näitemängu esimeseks Direktoriks ennast nimetada. Üle kahekümnewie aasta eest 1878 a. oli ta Tartu eesti «Wanemuise» seltsi näitejuhatajaks R. Sachkeri asemele walitud, mis ametid ta ka wahetpidamata ja töörikkalt meie ajani täidab. Kui noor elumees ja suur laulu,

muusiku ja näitemängu söber, hakkas Wiera jo esimeste tegewuste aastade sees eesti näitemängu kõrgema ja tõelikuma järjele tõstmise kallal wahwaste tööle; suure waewa, wäsimata töö ja kindla tahtmise järele läks tal korda ette määratud sihile saada. Ta oli esimene, kes julges suuremate laulumängudega (operet) awalikult rahwa ette wälja astuda, tema lähemal kaastööl ja juhatusel on eesti näitelawale mitmedgi suuremad ja üli ilma tähtsamad laulumängud ilmunud, nagu näituseks: «Kornewille kellad», «Mustlase baron», «Fatinitza» j. n. e., ka mitmed laulumängud on ta ise saksa keelest eesti keele pääle toimetanud. Tuhandet muud näiteetendused on tema juhatusel üle näitelawa läinud, ja kui palju wäsimata tööd ja waewa on talle tähendatud tegewus maksma tulnud, wõiwad üksi aga sügawalt asjatundjad aru saada ja takserida.

Tema juhatusel ja käe alt on mitmet anderrikkamad ja tublimad näitlejad sirgunud, tema asjatundlik ja teraw silm oskas alati ja eksimata sadamete näitlejata hulgast mitmetgi näitemängu andedega pärlid leida ja neid õige teele juhtida. Eesti näitemängu ja tema päätegelasi, tunneb ta kui oma wiis sõrme. «Wanemuise» seltsi poolt kõik suuremad iga aastased rahwa pidud on seia saadik Wiera toimetusel ja juhatusel korda saadetud.

Lõppuks — ei üksi Tartus, vaid üle Liiwi ja Eestimaa on ta oma näitetegewuse ja etendustega laialt tuttawaks saanud, ning igale poole, kus ta ilmub, on Wiera auustusega wasto wõetud ja kui ammugi igatsetud kallis wõeras.

J. H. Parmi.

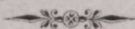
Kaua aegne eesti näitemängu tegelane ja järelkordamata tõsiste noore armastajate osade näitleja, Jamburgi linna kodaniku poeg, Johann Heinrich Parmi sündis Narwas 9 Juulil 1863 a. Koolihariduse sai ta kohalikus ülemas kreiskoolis ja pärast poole õppis ta veel edasi Narwa Keiser Petri I mereklassides. Üsna veel noore eas astus Parmi eesti näitemängu tegewusele. Üle kümne aasta oli ta Narwas endise «Ilmarine» ja pärast Eesti seltsi näitemängu päätegelane. Ta oli omal ajal ka ülinaljakas juttude westaja ja kuple laulja, niisamu oli

Parmi esimene, kes eesti näitelawale tumm näitemängu (pantomima) etendusi elule töi. 1892 a. astus ta tsirkuss näitlejaks, kus ta ka piagi paremate tumm näitemängude etendajate ja muusiku ekstsentrikute hulka wasto sai wõetud. Wenemaa risti ja põigiti, niisamu ka kaugel Siberis ja Kaukasias mittu korda ümber rändades, tuli Parmi 1901 a. kodu Narwa linna tagasi, ja hakkas nüüd jällegi eesti näitemängu etendustest elawalt osa wõtma. Tema kaastegewusel ja abil on wiimiasel ajal enamiste kõik suuremad etenduste õhtud korda saadetud. Tihti pääle on ta ka teiste ümberkaudu linnadese wõrusile palutud. Ta on üks parematest eesti näitemängu tegewuse tundjatest; ühes sellega ka wilunud anderikkas näitleja.

Iseäranis loomulikult lähwad tema käe noore armastajate osad, ta mäng on alati hoolega järelemõeldud ja tarwilikus parajas toonis, sellepärast ka siis lõpmata ladus, meeldiw ja üli mõjuw.

Ka näitekirjanduses ei ole Parmi wõeraks jäänud, tema sulest on mitmedgi eesti algupäralised ja ümberpandud näitemängud ilmunud. Parematest algupäralistest — wõib siin nimetada — kurbmäng «Priidik ja Tsilla», ja naljamäng «Mardi õhtu»; ning ümberpandud näitemängutest «Kell kaksteist öösi» ja «Teine noorus». Pääle selle on ta weel mitmed nalja laulud ja juttukesed eesti näitelawa tarbeks kirjeldanud.

A. A l t.

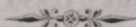
(Warjunimed neiuna Jung, naesena Martinow).

Eesti näitemängu kaunim öieke Anna Alt sündis 12 Mail 1867 a. Tartu ligidal Nõo kihelkonnas potiseppa tütrena, käis esiti wallakoolis, pärast Tartus tütarlaste koolis. Tema ilus kõrge häääl äratas «Wanemuise» seltsi laulu ja näitemängu juhataja A. Wiera tähelepanekud warakult. Armastus Eesti laulu ja näitemängu wasto sütitas tema südant ja päältkuulajaid ja waatajaid juba tema esimesel ette astumisel, ilma et ta muusikalist haridust iseäranis oleks saanud. Nii laulmises kui näitlemises oliwad tal iseäralised loomused. Warsti hakkas ta ka Eesti laulumängutes näitepörandal ette astuma, kus talle palju kiitust osaks sai. Aastal 1888, kuna Tartu Eesti näitemängijad Tallinnas külaskäigu etendusi andsiwad, annetati talle Tallinnlastelt loorberi pärg päälkirjaga: «Eesti näitemängu kaunimale öiele». Eesti Kirjameeste seltsi kirjanduse pidul 1880 a. sai ta laulmise ja näitlemise eest esimese auu hinna. Samal aastal astus ta Tartu maakunna lauauilemaga Martin Jakobsoniga abielusse, kes ka eesti

laulust ja näitemängust elawalt ja tegewalt osa wöttis. Noorik ei etandanud mitte ainult elawloomulisi näiteosasi, waid ka kurwe. Iseäranis and oli tal aga kurwa osade peale. Pääle mitmekümne wähema näiteosa mängis ta järgmistes suurtes laulumängudes: «Preciosa» pääosa, «Ilumäe piimatüdruk» pääosa, «Kornewille kellad» Nömmelill, «Mustlase baron» Saffi, «Fatinitza» Ilona, «Postimees» Fanni, «Udumäe kuningas» Tiiu, j. n. e.

Suwel enne oma surma waimustas ta oma lauluga Otepää kirikus waimulikul ja Pühajärwe puiestikus ilmalikul kontsertil rahwast. Weel kaks nädalit oma surma eel mängis ta «Wanemuises» «Fatinitza's» Ilona osa. Talwekuu 6 pääwal 1895 a. läks ta ühe õnnetu löikamise tagajärjel siit ilmast, pärast seda, kui ta oma ainukese kolmeaastase tütrekese sama aasta kewadel hauda oli matnud. Anna Alti leina rongist 9 Nowembril 1895 a. wöttis päratu hulk tema laulmise ja näitewõiduse auustajad osa. Ei wõi ütelda, kas ennemalt ühele lihtsale Eesti naisele suurem auustamine osaks on saanud, kui Anna Jakobsonile. Eesti laulus ja näitemängus oli ta kümme aastad wäsimata tegew. Ta puhkab Tartu Peetri koguduse wanas matuseaias, lihtsa kaljukünka all oma tütrekese kõrwal.

(Dr. K. A. Hermann'i «Eesti Üleüldise teaduse raamat, kuues wihk».)

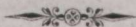
F. Lukowski.

Feodor Lukowski, üks tähtsamatest ja anderrikkamatest eesti näitemängijatest, iseäranis noore kurb armastajate osade pääle, sündis Kuuramaal Dublinis 19 Heinakuu pääwal 1862 a. Üleskaswanud Saaremaal Sörwe säärel, kus ta isa se kord tuletorni ülewaatajaks oli. Käis säälse jama õige usu kihelkonna koolis, ning pääle selle õppis Riia linnas lukkuseppa tööd. Oma mitmekordse elu koha wahetamise läbi rääkis ta selgeste Wene, Saksa, Läti ja Eesti keeles. Esmalt tegi ta lukkuseppa tööd Kuresaares, kus ta ka abielusse astus, siit sõitis Lukowski Hiiu Kärtla Kalewi wabrikuse, ning säält 1885 a. asus jäädawalt

Pärnu linna elama ja astus Sepulke masina ja raua walamise wabriku tööle, kus ta kuni 1895 a. töötas. Pääle seda seadis ta ise omale weikese mehaniku töökoja üles, aga et se ettewõtte õnneks ei läinud, astus ta Pushilli jalgratta ja õmblusmasinade laagri tenistusesse. Mittme ettetulnud õnnetu juhtumiste mõjul piinas Lukowskid jo mittu aastad järelandmata häwitaw rinna haigus, mis teda ka noore täie mehe elu aastate sees 11 Kütunla kuu pääwal 1902 a. hauda wiis. Pärnu tulekustutajate Selts, kelle kaua aegne liige ta oli, ja weel mitmed tema näiteande auustajad ja sõbrad sängitasiwad ta auuga Pärnu õige usu surnu aeda wiimase puhkusele. Leinama jäiwad teda, tema noor abikaasa ja alaealised poeg ning tütar.

Kadunud Lukowski, etendas iseäranis mõjuwalt noori armastajaid, ka kõrge seisuse härrade osad mängis ta eeskujulikult ja loomulikult. Oma pääle wõetud osad õppis ta alati sügawalt tundma, siis wäsimata harjutus,—selle pärast oli ka tema mäng küps, loomulik ja mõjuw.

Alalõppmata hoolas, kõigiga leppilik ja wäsimata näitleja oli ta 1885 a. kuni 1899 a. Pärnu «Endla» seltsis wahetpidamata tegew, pääle selle mängis ja juhatas ta näitemängu ligi kaks aastad «Walguse» seltsis.

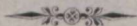

M. Grissel.

Marie Grissel on Pärnus 22 Wiina kuu pääwal 1840 a. Lätti sugust sündinud. Oma näitemängu tegewust algas ta 1877 a. Pärnu «Endla seltsis, ning mängis sääl wahetpidamata kuni 1898 a. Mõni kord, kui aeg lubas, wöttis ta ka «Walgus'e» seltsi näitemängude etendustest osa.

Kadunud Marie Grisselil oli iseäralik and eesti wana emasi ja tädisi kujutada. Alati huwitawalt ning loomutruuwilt kandis neiu Grissel oma osasi ette, mikspärast tal ka ümberkaudu eesti maal wastalisi ei olnud, ega ka praegu naljalt leida ei ole.

Grissel suri Pärnus 9 Lehe kuu pääwal 1900 a. Tema põrm puhkab Pärnu saksa surnu ajas, kus teda «Endla» ja «Walguse» seltside poolt sängitadi, niisamu on ka tema haud nende mõlemate seltsite poolt raud ristiga auustatud.

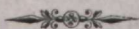

J. Brunberg.

(Warjunimi Höhe, naesena Mikk).

Üks parematest õnnetuma armastajate ja kõrge seisusest preilide ja prouade osade etendaja Julie Brunberg (kirjaniku Eduard Brunbergi öde) sündis 1865 a. Tallinnas. Juba noore neiuna astus ta Tallinna eesti näitemängu seltskondadesse tegevaks liikmeks, ning aina lühikese aja jooksul, hiilgas tema nimi juba paremate eesti näitlejannade liikis. Palju aastaid oli ta tegew «Lootuse» ja «Estonia» seltsides, kui armastajate talu neiude osade parem etendaja, mis osad ta alati ültemata õrnalt ja meeldiwald ette kandis. Wiimasel aastatel on Brunberg ainult kõrge seisusest preilide ja prouade osades ette astunud. Nende osade pääle on tal loodud and, ning ilma kahtlemata ja lialdamata võib ütelda et Julie Brunbergil wastalisi, tähendatud osades, meie ajal naljalt leida ei ole.

Möni aasta tagasi wöttis Brunberg ka Peterburgi eesti suuremate näitemängu etendustest osa, tema tunderikkast ja meeldiwad mängu, saawad asjatunjad näitemängu sõbrad, weel kaua mäletama.

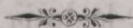
A. K. S ä c k.

Meie ajani üks parematest eesti wana taatide osade etendaja Aleksander Konstantin Säck sündis Narwa Krenholmi wabrikus, 1860 a. tööjuhataja poeg. Noores põlwes õppis säälsamu raua treiali ametid. Narwa eesti näitemängu elule äratajatest oli Säck üks wirgematest ja hoolsamatest tegelastest, ning palju aastaid wahetpidamata wõttis ta Narwa endise «Ilmarine» ja praeguse «Eesti Seltsi» näite-

mängu etendustest kõige lähemad osa. 1885 a. Tallinna asudes, astus ta «Lootuse» seltsi näitemängu tegewaks liikmeks, ja oli omal ajal «Lootuse» seltsi näitejuhi is. Hamanni parem käsi ja ligem kaastööline. 1886 a. 6 Juulil oli Säckil önn «Lootuse» seltsi kõrge wöeraste Keiserlik Kõrgus Suur Würsti Wladimiri Aleksandrowitschi ja tema abikaasa Keiserlik Kõrgus Suur Würstina Maria Pawlowna ees mängida. Säcki mäng oli alati loomulik ja huuwitaw, iseäralikult wana eesti taatide osades. Arwa astus Säck ka oma nalja lauludega rahwa ette, nende pääle oli ta aina tubli meister.

Kahetseda tuleb, et is. Säck wiimastel aastadel eesti näitemängu tegewusest ennast eemale on hoidnud.

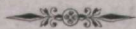
J. Engelbreht.

Meie tähtsamatest kurb osade näitlejanadest Julie Engelbreht sündis 22 Detsembril 1873 a. Liiwi maal, Pärnu kreisis Allikukiwi wabrikus, kus tol ajal tema isa kedraja meistriks oli. Kooli hariduse sai ta säälsamu wabriku koolis. Juba noores põlwes wöttis ta Alliku wabriku näitemängu seltskonna etenduste õhtudest tegewalt osa, ja siis juba wõis temas iseäraliku näiteandi märgata. 1890 a. asus Engelbreht Peterburgi elama, kuhu ta aga mitte kauaks ei jäänud, ja piagi mõneks aastaks wäljamaale reisis. 1895 a. astus ta Peterburgi Eesti Heategewa seltsi näitemängu tegewaks

liikmeks, ning kohe langes päalinna paremate näitlejate liiki. Wahete ajal wõttis Engelbreht ka Peterburgi Karskuse ja Käsitöölise seltside suuremate näitemängude etendustest osa.

Waidlemata piab tunnistama, et terve Eestimaal tema wastalisi kurb osade näitlejainaid praegu ei ole. Selle neiu huwitawas mängus jookseb alati õrn muutmata dramatilik joon, ning lehwib liig meeldiw ja nõiduw mõju. Otse eeskujulik on ta iseäralikult kurbmängudes «Kadeduse ohwrid» Lilli osas, «Lilleoru Elsa» Elsa osas ja «Järk järgult» pää osas.

Pääle näiteandi, aitab teda etendustes ka weel se ilus ja väga kiiduwäärt külge temast, et Engelbreht oma hooleks wõetud osad alati uuriwalt järelnõtleb, ning suure hoolega neid igast küljest tundma õppib. Sellepärast on neiu Engelbreht kül wäärt, et osade õppimise asjus, ka teised eesti näitlejanad temast eesmärki wõttaks.

O. Muna.

(Warjunimi Lille).

Neiu Olga Muna sündis Peterburgis 7 Septembril 1880 a., siin teenis ta isa se kord merewäes, oma teenistusest wabaks saades, asus ta jäädawalt Tartu elama, kus ka neiu Muna üles kaswas ja kooliharituse sai. Alles weel kuueteistkümne aastane neiuna astus Muna «Wanemuise» seltsi näitemängu tegewaks liikmeks, kus ta ka kohe oma elawa mänguga oma pääle tähelepänemist tõmbas, nõnda et piagi tema kätte suuremad elawaloomulised osad etendata anti, miled

Muna ka hiilgawalt ja kiiduwäärt osawusega ette kandis. 1897 a. lõppul reisis Muna Peterburgi elama, kus teda kohe kohaliku näitemängu seltskondadesse rõemuga, kui tegewaks osaliseks wasto wõeti, nii oli ta esimene, kes Peterburgi Eesti Käsitööliste seltsi esimese näitemängu öhtul 26. Detsembril 1898 a. Brenko näitesaalis Ernst Pohli naljamängus «Söda pruudi pärast» Leenu osa etendas. Seia saadik wahetpidamata on neiu Muna Käsitööliste seltsi näitemängu etendustest alati kui pää nalja osade etendaja, tegewalt osa wõtnud.

Tema paremad osad, milles tal wastalisi ei ole on'wad «Poismehed» Madli osa, ja «Maie mõtte» Maie osa. Wäga rahuloldawalt ja meeldiwalt on ta ka wälja astunud Tartus suuremates laulumängudes «Preciosa» pää osas, ja «Mängumehe laulud» Liina osas. Oma kõlawa hääle ja läbi naljatoonilise elawa mänguga, sünnitab ta alati otsata löbu, wõib tõendada, et elawaloomu ja lustiliku osade pääle on Muna otse loodud.

NÄITEMÄNGUDE NIMEKIRI.

Näitemängu nimed.	Mill aastal kirjutatud.	Kirjutaja nimed ja liignimed.
«Saaremaa onupoeg». Näitemäng	1869	
«Särane Mulk». Näitemäng	1870	} L. Jannsen (Koidula).
«Maret ja Miina». Näitemäng	—	
«Pärmi Jaagu unenägu». Näitlus	1870	
«Miljonär wangis» ehk »Kihlvedu 5000 rubla pääle». Näitlus	1872	} J. W. Jannsen.
«Tuhalabida walitsus». Naljam.	1873	
«Tuletorn», Kurbmäng	1871	
«Wanne ja õnnistus». Kurbmäng.	1873	} Dr. F. R. Kreutzwald.
«Kiwilinad» ehk «Wangi tornist taewa». Kurbmäng	1872	
«Artur ja Anna». Näitem.	1872	C. R. Jakobson.

Näitemängu nimed.	Mill aastal kirjutatud.	Kirjutaja nimed ja liignimed.
«Linnas ja maal». Näitus. . .	1873	} Dr. K. A. Hermann.
«Leppimine surmas». Kurbm. .	1875	
«Oksjon». Näitus	—	
«Kodukäija». Naljamäng . . .	1873	} H. Winter.
«Kohtusse kaebamine» ehk «Wana joodik Jaska Härg», Naljamäng	1884	
«Oöwaht». Naljamäng	1875	J. Jung.
«Adwokat tohtri ametis». Näitus	1876	M. Jürmann.
«Jõulu kingitused». Näitus . .	1876	J. Permann.
»Wirr—warr». Naljamäng . .	1878	} A. Kitzberg.
«Punga Mart ja Uba Karel». Näitem.	1895	

Näitemängu nimed.	Mill aastal kirjutatud.	Kirjutaja nimed ja liignimed.
«Kitsi rüütel». Näitemäng . .	1881	A. Tido.
«Üks eksind inimene». Näitus	1881	} A. Jürgenstein.
«Juta». Kurbmäng	1886	
«Armastuse vägi». Näitus . .	1881	} S. A. Parmi.
«Kadeduse ohwrid». Algupäraline kurbmäng	1887	
«Luige—Liisu». Algupäraline kurbmäng	1895	
«Kuller», Algupäraline kurbmäng	1897	
«Mulgi mõistus ja Tartlase tarkus». Naljämäng	1881	} J. Kunder.
«Muru Miku meelehaigus». Naljämäng	1882	
«Kroonu onu». Naljämäng	1885	

Näitemängu nimed.	Mill aastal kirjutatud.	Kirjutaja nimed ja liignimed.
«Mõrsja ja märatsejad». Naljam.	1887	} J. Kunder.
«Kingu Laos». Naljam.	1890	
«Nunni kosjakaup». Naljamäng.	1882	Ederberg ja Mohrfeldt.
«Kolmekordsed pulmad». Naljamäng	1883	A. Kuusik.
«Kadri». Naljamäng	1883	} J. Mäemees.
«Hallmantel» ehk «Bürgermeistri äpardus». Naljam.	1884	
«Poismehed». Naljamäng	1883	} E. Pohl.
«Armastus ja kadedus». Kurbmäng.	1887	
«Kosilane Kaukasiast». Naljamäng.	1883	H. Stein.

Näitemängu nimed.	Mill aastal kirjutatud.	Kirjutaja nimed ja liignimed.
«Kihlatud». Naljamäng	1884	} J. M. Sommer.
«A—in—fo—hi». Naljam. . . .	—	
«Öepoeg» Naljam.	1885	
«Se olin mina». Naljam. . . .	1887	
«Öö ja pääw».	1884	M. Lipp.
«Koit ja Hämarik». Näitlus . .	1884	} P. Jakobson.
«Udumäe kuningas». Näitlus . .	1888	
«Kustas kosib Mihklit». Naljam.	1895	
«Pettuse ohwrid». Näitlus . . .	1897	
«Teie käsu pääle härra leitnant». Naljamäng.	1884	D. Martson.
«Tooni». Näitlus	1885	J. Leppik.

Näitemängu nimed.	Mill aastal kirjutatud.	Kirjutaja nimed ja liignimed.
«Üks öö Tartus». Naljamäng .	1886	A. Karotom.
«Kaks tundi kohtumees». Näitlus	1886	
«Jsaisa wiisi». Näitlus	1887	
«Kuidas nöiaks saab». Naljamäng	—	} M. J. Eisen.
«Alkoholi õnnistus». Näitlus .	1892	
«Kalewi kannupoisid». Naljam.	1893	
«Keisri kuue pärast». Näitlus .	—	
«Kingsepp, suure loosi wõitja». Naljamäng	1886	
«Priidik ja Tsilla». Algupäraline kurbmäng	1887	
«Mardi õhtu». Algupäraline naljamäng	1888	} J. H. Parmi.

Näitemängu nimed.	Mill aastal kirjutatud.	Kirjutaja nimed ja liignimed.
«Kell 12 öösi». Näitus . . .	1896	} J. H. Parmi.
«Teine noorus». Kurbmäng . .	1900	
«Kolmekordne kosjakaup». Naljamäng	1887	W. Luik.
«Hullu Hantsu abiga». Naljam.	1887	} J. Orgusaar.
«Inimese hind ja väimehe väärtus». Naljam.	1888	
«Körwalops». Naljam.	1890	C. Laurenberg.
«Feoffan». Näitus	1894	A. Pert.
«Maie ja Mihkli kosjad» ehk «Klaas weini». Näitus . .	1893	A. Weizenberg.
«Enesetapja». Naljam:	1896	R. Müller.

Näitemängu nimed.	Mill aastal kirjutatud.	Kirjutaja nimed ja liignimed.
«Maja maantee ääres». Naljam.	—	} R. Müller.
«Suured segadused». Naljam. .	—	
«Minna von Barnhelm». Näitemäng	1897	J. Orra.
«Bagdadi Kalif»	1897	A. Reinwald.
«Faust». Näitlus	1898	W. Waher.
«Lilleoru Elsa». Kurbmäng . .	1898	O. Brunberg.
«Järk—järgult». Näitem. . . .	1900	} H. Graf.
«Kodu tulek». Kurbmäng . .	1900	
«Mõisawalitseja saladus». Näitemäng	—	

УСТАВЪ
18

**Näitemängu söbrade ringkondade normal
pöhjuskirjad.**

Mõne aasta eest on Sisemiste Asjade Ministeriumi poolt wene maal olewate, nii ka weel tulewikus asutawate näitemängu ringkondade jäuks ühe laadilised ja mõedulised wene keeles järgmised normal põhjuskirjad walmistatud ja kinnitatud.

УСТАВЪ.

NN.... Эстонскаго Драматическаго Кружка Любителей.

Общія положенія.

§ 1.

NN.... Эстонскій Драматическій Кружокъ Любителей имѣеть цѣлью:

а) предоставлять возможность любителямъ сцены принимать участіе въ періодическихъ устраиваемыхъ сценическихъ представленіяхъ и дебютныхъ драматическихъ упражненіяхъ и

б) устраивать публичныя (сезонныя) спектакли.

Примѣчаніе 1. Драматическія представленія, концерты и чтенія даются не иначе какъ съ особаго разрѣшенія на каждый разъ мѣстнаго полицейскаго начальства. Допускается постановка только такихъ пьесъ, которыя разрѣшены

драматическою цензурою при Главномъ Управленіи по дѣламъ Печати и при томъ безъ всякаго отступленія отъ дозволеннаго цензурою оригинала.

Примѣчаніе 2. Комитетъ Кружка обязанъ увѣдомлять своевременно мѣстное полицейское начальство о всѣхъ устраиваемыхъ собраніяхъ и вообще соблюдать общеустановленныя и обычныя по сему предмету правила.

Примѣчаніе 3. Афиши пьесъ, поставленныхъ на сценѣ, должны быть своевременно высылаемы въ Главное Управленіе по дѣламъ Печати.

Примѣчаніе 4. Для представителя полиціи назначается соответственное кресло на каждый устраиваемый Кружкомъ публичный вечеръ.

Примѣчаніе 5. При устройствѣ платныхъ зрѣлищъ и увеселеній Кружокъ долженъ руководствоваться правилами о сборѣ съ публичныхъ зрѣлищъ и увеселеній въ пользу вѣдомства учрежденій ИМПЕРАТРИЦЫ МАРИИ, изложенными въ прилож. ст. 139 т. XIV по прод. 1895 г. и собр. Узак. и расп. Прав. за 1892 г. ст. 936 и 1897 г. ст. 1171.

Примѣчаніе 6. Послѣ спектаклей могутъ быть устраиваемы танцы.

Примѣчаніе 7. На дебютные вечера всѣ билеты бесплатные, и раздаются только членамъ

Кружка. Если помѣщеніе Кружка позволяет, то каждому члену предоставляется право пользоваться сверхъ того еще нѣсколькими билетами для раздачи ихъ гостямъ. При передачѣ гостю бесплатнаго билета членъ Кружка надписываетъ на билетѣ свою фамилію и фамилію гостя, за котораго вполнѣ отвѣчаетъ.

Примѣчаніе 8. Въ случаѣ устройства бібліотеки, должны быть въ точности соблюдены правила, изложенныя въ ст. 175 Уст. о ценз. и печатн., изд. 1890 г.

§ 2.

Кружокъ имѣетъ свою печать съ надписью: „NN.... Эстонскій Драматическій Кружокъ Любителей“.

§ 3.

Кружокъ можетъ пріобрѣтать на свое имя и отчуждать движимое имущество.

§ 4.

Пренія на общихъ собраніяхъ членовъ Кружка и въ засѣданіяхъ драматическаго комитета, а также все дѣлопроизводство въ этомъ комитетѣ производится исключительно на Русскомъ языкѣ.

Составъ Клуба.

§ 5.

Клубъ состоитъ изъ:

- а) дѣйствительныхъ членовъ, почетныхъ членовъ, пожизненныхъ членовъ и
- б) кандидатовъ въ члены.

§ 6.

Членами не могутъ быть:

- а) актеры по профессіи, не покинувшіе сцены,
- б) учащіеся въ учебныхъ заведеніяхъ,
- в) состоящіе на дѣйствительной военной службѣ нижніе воинскіе чины и юнкера,
- г) лица, разъ уже исключенныя, какъ изъ сего, такъ и изъ другихъ обществъ на основаніи устава оныхъ,
- д) лица, подвергнувшіяся ограниченію правъ по суду и состоящіе подъ судомъ и слѣдствіемъ по преступленіямъ, влекущимъ за собою ограниченіе въ правахъ,
- е) несовершеннолѣтніе за исключеніемъ имѣющихъ классныя чины.

О дѣйствительныхъ членахъ.

§ 7.

Дѣйствительные члены платятъ членскій взносъ въ размѣрѣ 4 руб. въ годъ съ правомъ вносить по

40 копѣекъ впередъ за каждый мѣсяць въ продолженіи первыхъ 10 мѣсяцевъ.

§ 8.

Дѣйствительный членъ, неуплатившій ежемѣсячнаго взноса 1-го числа, подвергается штрафу до 1-го числа слѣдующаго мѣсяца въ размѣрѣ 50 коп.

Примѣчаніе. До уплаты штрафа членъ, не сдѣлавшій своевременно ежемѣсячнаго взноса, лишается права на полученіе билетовъ на спектакли Кружка.

§ 9.

Дѣйствительные члены имѣютъ право бесплатнаго входа на всѣ спектакли за исключеніемъ экстренныхъ (платныхъ для всѣхъ), а также на всѣ репетиціи и прочія собранія Кружка.

О почетныхъ членахъ.

§ 10.

Почетными членами могутъ быть по избранію общаго собранія лица, оказавшія особыя услуги Кружку.

Примѣчаніе. Отъ обязательныхъ денежныхъ взносовъ почетные члены освобождаются.

§ 11.

Предложенія въ почетные члены вносятся предварительно на обсужденіе комитета, который представляет ихъ на разрѣшеніе общаго собранія.

§ 12.

Избранному въ почетные члены предоставляется право на постоянное мѣсто во время спектаклей, причѣмъ членскіе взносы для нихъ не обязательны.

О пожизненныхъ членахъ.

§ 13.

Дѣйствительный членъ, внесшій въ кассу Кружка единовременно 50 рублей, считается пожизненнымъ членомъ и освобождается навсегда отъ членскаго взноса.

О кандидатахъ.

§ 14.

Предложенія въ члены дѣлаются собственноручно записью членомъ кружка предлагаемаго лица въ особую книгу. Записанныя такимъ образомъ лица считаются кандидатами впередъ до избранія ихъ въ члены.

§ 15.

Кандидатъ уплачиваетъ единовременно 1 руб. и вноситъ плату за текущій мѣсяць.

§ 16.

Члены, записавшіе кого-либо въ кандидаты, отвѣчаютъ за то, что къ принятію этого лица въ члены нѣтъ препятствій, указанныхъ въ § 6 сего устава.

§ 17.

Избраніе кандидатовъ въ члены производится закрытой баллотировкой въ общемъ собраніи.

§ 18.

Кандидату, не избранному въ члены, возвращается сдѣланный имъ единовременный взносъ (§ 15).

§ 19.

Кандидаты подчиняются дѣйствию сего устава наравнѣ съ дѣйствительными членами, и пользуются лично правомъ входа на спектакли кружка.

Управление дѣлами кружка.

§ 20.

Управление дѣлами Кружка лежитъ на обязанности Драматическаго комитета, состоящаго изъ

6-ти членовъ и 3-хъ къ нимъ кандидатовъ. Въ комитетѣ предсѣдательствуетъ одинъ изъ его членовъ по избранію изъ своей среды.

§ 21.

Члены комитета и кандидаты къ нимъ избираются на два года, причемъ изъ членовъ комитета каждый годъ выбываетъ по два. Выборы производятся на послѣднемъ общемъ собраніи каждаго года.

§ 22.

Выбывшій изъ комитета членъ замѣняется кандидатомъ, а на ближайшемъ общемъ собраніи избирается новый кандидатъ.

§ 23.

Къ обязанностямъ комитета относятся:

- а) Общее управленіе дѣлами кружка;
- б) наблюденіе за точнымъ исполненіемъ устава и постановленій общихъ собраній;
- в) завѣдываніе хозяйствомъ и кассою;
- г) заключеніе контрактовъ, условій и вообще представительство при сношеніи съ другими учрежденіями и посторонними лицами;
- д) изысканіе мѣръ къ развитію дѣятельности кружка;
- е) веденіе музыкальной и драматической части.

§ 24.

Засѣданіе комитета считается состоявшимся, если въ ономъ участвуютъ не меньше 4-хъ членовъ.

§ 25.

Постановленія комитета вывѣшиваются въ помѣщеніи кружка.

§ 26.

Комитетъ составляетъ подробное росписаніе репетиціямъ и прочимъ занятіямъ въ Кружкѣ, по крайней мѣрѣ, на двѣ недѣли.

§ 27.

Жалобы на неправильное распоряженіе комитета вносятся въ общее собраніе.

§ 28.

Въ началѣ каждаго мѣсяца комитетъ вывѣшиваетъ краткій отчетъ о приходѣ и расходѣ суммъ за прошлый мѣсяць.

Общія собранія.

§ 29.

Общія собранія бываютъ очередныя и чрезвычайныя. Очередныя созываются черезъ каждыя 2

мѣсяца. Чрезвычайныя могутъ быть созываемы по постановленію комитета или по требованію $\frac{1}{4}$ части всего числа членовъ Кругка.

Примѣчаніе 1. О времени, мѣстѣ и предметахъ общихъ собраній (очередныхъ и чрезвычайныхъ) комитетъ Кругка обязанъ каждый разъ заблаговременно доводить до свѣдѣнія мѣстной полиціи.

Примѣчаніе 2. Въ общихъ собраніяхъ могутъ быть обсуждаемы лишь вопросы, относящіеся къ опредѣленной уставомъ дѣятельности Кругка, и о которыхъ доведено заблаговременно до свѣдѣнія начальника мѣстной полиціи.

§ 30.

Общее собраніе занимается обсужденіемъ и разрѣшеніемъ только такихъ дѣлъ, настоящимъ уставомъ опредѣленныхъ, которыя превышаютъ предѣлы власти комитета.

§ 31.

Въ общемъ собраніи предсѣдательствуетъ одинъ изъ членовъ Кругка, избираемый въ началѣ cadaго засѣданія.

§ 32.

О каждомъ назначенномъ общемъ собраніи члены извѣщаются повѣстками или объявленіями въ болѣе распространенной мѣстной газетѣ за недѣлю.

§ 33.

Собрание считается состоявшимся, если въ него придеть не менѣе $\frac{1}{4}$ части всего числа членовъ Клубка; въ противномъ случаѣ собрание откладывается на недѣлю и за симъ считается состоявшимся при всякомъ числѣ членовъ, о чемъ члены Клубка въ повѣсткахъ предварительно и предупреждаются.

§ 34.

Въ общемъ собраніи слѣдующіе вопросы рѣшаются большинствомъ $\frac{2}{3}$ голосовъ:

- а) объ измѣненіи и дополненіи устава,
- б) о выборѣ въ почетные и дѣйствительные члены,
- в) объ исключеніи изъ состава членовъ,
- г) о прекращеніи дѣйствій Клубка.

Остальные вопросы рѣшаются простымъ большинствомъ голосовъ.

Вопросы объ исключеніи изъ числа членовъ и по жалобамъ, подаваемымъ въ собраніе, рѣшаются закрытою баллотировкой. Постановленія собранія объ измѣненіи или дополненіи устава, представляются черезъ Губернатора на утвержденіи Министра Внутреннихъ дѣлъ.

Примѣчаніе. Годовой отчетъ о дѣятельности Клубка тотчасъ по утвержденіи его общимъ собраніемъ, ежегодно представляется ..... Губернатору.

Музыкально-драматическая часть.

§ 35.

Устройство спектаклей, выборъ пьесъ, раздача ролей возлагается на обязанность комитета.

§ 36.

Членъ Кружка, желающій играть на сценѣ, заявляетъ о томъ комитету, записывая въ книгу названіе пьесы, актъ изъ пьесы и ту роль, въ которой желаетъ дебютировать. Комитетъ обсуждаетъ возможность постановки данной пьесы и назначаетъ исполнителей на остальные роли.

§ 37.

На бесплатные спектакли билеты распределяются между членами Кружка поровну и раздаются не позже какъ за два дня до спектакля.

§ 38.

Кромѣ бесплатныхъ спектаклей Кружокъ можетъ устраивать экстренные вечера съ платою за входъ.

Ревизионная комиссія.

§ 39.

Для повѣрки годичнаго отчета, правильности расходованія суммъ и храненія имущества Кружка

избирается ежегодно общимъ собраніемъ ревизіонная коммисія изъ 3-хъ членовъ и одного кандидата къ нимъ, изъ лицъ, не входящихъ въ составъ драматическаго комитета. Отчетъ о таковой повѣркѣ вывѣшивается въ помѣщеніи Кружка.

О закрытіи Кружка.

§ 40.

Въ случаѣ закрытія Кружка дальнѣйшее назначеніе его имущества, могущаго оказаться по ликвидаціи свободнымъ, обусловливается согласіемъ ..... Губернатора.

§ 41.

Дѣйствія Кружка могутъ быть прекращены во всякое время по распоряженію Губернатора, на основаніи 863 ст. II т. Св. Зак. Общ. Губ. Учр. изд. 1892 г.

Подписаль:

Скрѣпиль:

Üleüldine pilk eesti näitemängu üle.

Üleüldine pilk eesti näitemängu üle.

Kui eesti ajalehtede kuulutuste weergude pääle oma pilku juhime, paistawad meile pia aegu iga pääw silmi suure raswaste tähtedega kõiksugu kirjud meelitawad kuulutused, et siin jo sääl linnades, tihti pääle ka maal walla, kooli ja muus ruumides, juba löbu, juba karskuse seltsides saawad mitmedsugu iseäralikud suured ja weikesed näite etendused korda saadetud. Kõik se on wäga röömustaw ja näitab, et eesti rahwas näitemängust lugu piab, ja wõimalikult, alati kui tal aga wähegi jõud ja aeg lubab, nendest etendustest kas ise tegewalt, ehk siis jälle kui päältwaataja rohkeste osa wõttab. Kui kaugele aga meil eesti näitemäng on oma tegewusega jõudnud, siis piame kahetsewalt käsi kokko lüies ütlemä: Ja, se on kül üks kibe küsimus, mis pääle ilma järele mõtlemata raske wastata on. Kui aga wastame, siis piame käed oma rinna pääle pannes töemottes wastama: Eesti näitemäng on alles weel

oma elu esimestes sammudes, ja et eesti näitemäng omale tarwiliku elu jõu ja kindla jäädawa aluse saaks, ning oma ülikõrged ülesannet wõiks täita—seks puuduwad tuumakad eesti elust algupäralised näitemängud, anderikkad näitlejad, ning asjatundjad—tõe armastajad arwustajad.

Iseenesest mõista, ei tohi meie just mitte kohe sõna sõnalt seda kinnitada ja tõendada, et meil ei ole tuumakaid algupäralisi näitemängusi ja anderikkaid näitlejaid, tösi jah! meil on nad kah, aga neid on nii wähe, et nad opis ära kauwad ja tähele panemata jääwad meie silmade eest, selle suure määratuma hulga sees. Kui meie oma tähelepanemist iseäralikult wiimasel ajal, tosinate kaupa wäljatunud uue näitemängukeste pääle paneme siis tuleb aina hirm ja ahastus meele. Kümne tosinate kaupa pakkutakse wälja etendusetele näitemängukesti, aga mis sisuga nad on, selle järele ei küsi keegi. Näitemänguke walms, lubad käes, —turule. Kõige nende laada mängude pääl lehwib rutulik järelmõtlemata töö jõud, nendest asjata töödest paistab, et nende meistertajatel kõikse wähemadgi elementar näitekunsti ja näite lawa tehnikaliku tundmust ei ole. Ehk siis jälle wõerast keeltest liig kehvalt ümberpandud, õigem ütelda ümberweetud, wõi siis eestistatud näitepalukesed on'wad. Meie ajal on sähardasi häda palukesi hakkanud kokko sörkima juba mitmed

tulise nuppuga rätseppad ja kingseppadgi. Kahju, niisugused järelmõtlemata mõne rätseppa ümberweetud ja wabritseritud mängud, wõiwad üksnes aga kõige madalama hariduse pulga pääl olewa rahwa ees kiitust ja löbu leida, kes muidugi teada, kõikiga mis talle aga ette kantakse rahul on.

Oh kui mitmed—igatsewad ja juba unesgi soniwad—näitekirjanikuks saada, aga oh õnnetust, wähe on neid, kellele kõrgemalt, selleks õnne ja neid kallid andesi on loodud. Tuhat kord parem oleks olnud, kui ülewal pool tähendatud ise näitekirjanduse põllule ilmunud rätseppad j. n. e. juba aegsalt ise taganeks, aga mitte seda aega ära ootaks, milla neid wana luuga häbistates, tõrjutama hakkatakse. Sest eesti palju tähendaw wana sõna ütleb: «Rätsepp—kus nõel, ja Kingsepp—kus liist»; ehk siis tuletame niisuguste kodu kaswanud ja ise hakkanud näitemängukeste treijalitele siin wäga kohaliku wene wana sõna meelde: «Всякъ сверчокъ, знай свой шестокъ». Eesti näitemängu kirjanduse töö põld jäägu haritud isikutele, ja pialegi kes tõeste selle auusa töö pääle kõrgemalt kutsutud, ning waidlemata selleks andeid tunnewad eneses olema.

Ja muidugi, wat kui kerge on meie ajal näitekirjanikuks saada, pialegi wõib weel kuulsaks ning tähtsaks eesti Sekspiir, Göthe, ehk Ostrow-

skiks saada. Osta omale mõni saksa, wene, lätti ehk soome keeli näitemäng, muuda osaliste nimed, lõpuks pane päälkirjaks mõni üli köttistaw «Äppartus wõi wingerpus», ja walmis on'gi näitemäng, aga ümberpandawa ehk eestistawa tükki rahwa olu, ajaluo ja keele sügawad tundmust, tükki mõiu järel uurimisest ei ole siin mitte aimugi. Tehnikalikutest külgedest ja sellesse puutuwate küsimuste üle ei ole sähardaste isikute pealuu sees mitte kõige vähemadgi asja tundmust, ja parem on, kui meie siin selle üli tähtsa küsimuse üle kämla laiuse suure ja pitka musta kriipsu tõmbame.

Kuulus üle ilma Prantsuse näitekirjanik Aleksander Düma-poeg kirjutab näiteluule üle järgmiselt: Näitekirjanikul piab juba sündimisest saadik üks iseäralik näiteluule mõiu sees idanema. Kunstmaali jaoks, kujurajujaks, ka weel muusiku kunstnikuks, wõib pitkalise harjutuse, kindla tahtmise ja wäsimata töö järele saada, aga näitekirjanikuks—ei! Selleks saad sa kohe, ehk siis — ei ialgi. Inimesest, keda näiteluule oma kalli kõrgemalt andega juba sündimisest saadik on õnnistanud, saab koolipingi päält tema esimestest töödest seda aru. Näitekirjandus läheb mu kirjandusega opis lahku, niisamu nagu lae, sein ja piltide maaliminegi. Sest näitekirjanik piab tundma oma luule piirisi. Üksta puhas, mis ta meile

tahaks omas näitemängus ette tua ja kujutada, piab ta seda kõik kellu kaheksast öhtust kuni kellu kaheteistkümmeni ööseni jõudma, sellestgi ajast tuleb weel ligi tund aega wahe aegade ja päältwaatajate puhke aja pääle wiita. Kunas aga mu kirjanikudel seda määra ega piiri ei ole.

Tähtsam wene luuletaja Puschkin nimetab näiteluule ande kõige kallimaks õnnerikkamaks andeks, ja oli ise surmani suur näiteluule jünger.

Et eespool tähendatud keh Wade näitemängude treijalite tööd meie näitelawadele saawad wasto wõetud, ning ette toodud, on'wad täieste seltsid ja nende lühikese silmaringiga näitejuhatajad waidlemata suured süüalused. Sellepärast piawad seltsid iseäralikud rõhku selle pääle panema, keda nad enesele näitejuhiks waliwad, aga mitte üksta puhas, kes aga silma trehwas ja walimise ajal suurem suu ja waljum hääl oli. Kui seltsid omale näitearmastajad, asjatundjad, ning sügawald eesti elu, olu ja näitekirjandusega tuttawaid näitejuh-tisi waliwad, siis tõuseb ka piagi eesti näiteeten-dus, ning kõiksugu laada naljad, ja nende meis-tertajad kauksiwad kõlawalt ja suure häbiga näitelawa hiire aukutesse.

Nüüd küsime, kas meil ka siis tublisi ja hoolakaid anderikkaid näitlejaid on? Siis wastame üsna julgelt — on, aga suureks kahjuks, üsna näppu täieke, nimelt üle terve Eesti ja Liiwi maa mitte

enam, kui isikud kümme, ehk meil läbistiku üleültse eesti seltside näitemängude etendustest ligi kaheksasaja isikud osa wöttawad. Kui meie sellest arwest ka weel isikud kümme keskmise jõuga näitlejateks tunnistame, pääle selle aga kõnniwad kõik näiteetenduses üsna weel täielikult rohelisdes laste kingades, ehk mõni neist—iseene- sest kül juba ammugi eesti Garrikuks, Salwiniks, Karotöginaks ehk siis Marie Sawinaks, wõi opis Saara Bernariks kujutab, ja kus aga wähegi wöi- malik, kas pärast ehk enne etendust, iseene- sele ja oma lähedal olewate wöerastele, omast kõigest jõust, püiab kõikisugu kergemeelse tembutamistega seda ülesnäidata. Sähardased kergemeelsed eba Garrikud ja Saara Bernarid nõuawad alati kõik- sugu iseäralikuid õigusi ja walitud osasi, selle pääle waatamata, kas ta ka ise enesele wälja wa- litud osast jägu saab, seda unustawad aga sinat- sed isikud opis ära, et näitemängu osade jäga- mine ja kõik muu etenduse puutuwad toime- tused seaduslikult näitejuhi walla ja wastutamise all on'wad.

Wilund näitejuht piab kõige oma tegelaste jõudusi tundma, et siis ka teab, missugusi näi- temängusi wöib ta oma walla all olewate jõudu- dega ette wötta, ja rahul oldawalt korda saata. Kui aga asi teiseti on, siis wöib tulewikus weel aina tihti niisugusi hale naljakaid ja laidu-

wäärt äppartusi ette tulla, nagu se paari aasta eest P.... linnas ühe wa' wilunud näitemängu juhatajaga P.... juhtus, ning millest juhtumisest meie ühe pildi wõime omale silmade ette kujutada, kui armuta ja toores wõib olla mõni ninatark iseenesest ei tea mis arwaja näitlejanake. Nimetatud näitejuht is. P.... wöttis suwel üht suuremad eesti algupäralist näitemängu sügiseks ette kanda. Mängu osad oliwad suwe hakkatusel iga näitlejale nende jõudude järele ära jäatud ja õppimiseks kätte antud, mis pääle ka näiteharjutused algasiwad. Terwe suwi sai nüüd hoolega õppitud ja pia aegu iga nädal kord harjutuste tarbeks koos käidud. Ei jäänud sügise tulemata, pidu pääw oli määratud, osad oliwad kõik näitlejatel pähe õppitud — kui kaks kord kaks on neli, kokko mäng oli kiiduwäärt, kõik tegelased lootsiwad, et ette wõetud näitemäng se kord eeskujulikult saab ette kantud. Iseäranis röömustas ennast näitejuht selle üle, et tal se kord ometegi tükki aja pärast jälle önn saab olema üht toretad etenduse öhtud toime panna; aga wõtta näppust, tema rөөm oli liig warane.

Neli pääwa enne etenduse öhtud, teatab näitejuhile üks pea osa etendaja näitlejana, et tema näitemängu etendamisest osa wõtma ei sa, niisamu ka paar tema sõbrannad, kelledel sessamus mängus kõrwalised osad etendada oliwad. Se ootamata toores

uudis, löi nagu walgust näitejuhti. Pidur pään oli awalikult juba wälja kuulutatud, etendus ei wõinud enam milgi wiisil pooleli jääda, sest et pooled selle pidu öhtu piletidgi oliwad juba wälja müüdüd, kulusi oli ka üle kolmesaja rubla tehtud. Kui se pidu öhtu mitte nüüd korda ei oleks saadetud; oleks suur segadus ja pahandus sündinud, pialegi oleks selts pidanud weel mõned head sadamed rublad kahju kandma ja lõppeks ülema linna walitsuse ees sähardase tükki eest wastutamise alla langema ja ehk weel tulewikus — mitmedgi õigused kautama.

Meeltheites, ruttas õnnetu näitejuht nüüd jalamaid seltsi eestseisusele seda kohutawad uudist teatama. Ei leidnud need isandad muud nõu, kui kohe sel samu öhtul sai era eestseisuse koosolek kokko kutsutud, et nii ruttu kui wõimalik seda nagu suure tükki pauku, kohutawad juhtumist läbirääkimisele wõtta. Koosolekule oli ka ülewal nimetatud näitlejana palutud. Asja pitkema ja sügawama läbirääkimisel selgus, et näitlejanakesel muud põhjust seks ära ütlemiseks ei olnud, kui et näitemängu osade wälja jägamise juures, näitejuht ei olnud mitte nõu küsinud tähendatud ninatarga näitlejanakese käest, nimelt: — mis osad — kellele anda.

Ei jäänud nüüd muud järele, kui pidiwad hädaga kõik Seltsi eestseisuse liikmed, kuus auusad wana healist meest pia aegu maani sügawaste

kummartates tähendatud neiukese ees wabandama näitejuhi eksitust.

Pitkalise ja mitme kordse kummartuste ja palwede pääle, andis neiuke lõppuks ometegi järele, aga siiski üksi selle tingimisega, et osad nüüd nii ära saawad jäatud, kuidas tema seda soowida. Päälegi oli weel näitlejana mitme kihwtiste sõnadega sääl juures wa' auustatud ja kõigist lugupeetud näitejuhti kõige koosoleku ees haawanud. Aga mis parata, hambaid kokko pigistates, pidi näitejuht käes olewal pilgul sellega leppima. Kohe siin samu oliwad ka siis osad uueste näitlejana juhatuse järele näitlejatele ära jäatud, ning oma õigust saades sammus ta sel õhtul uhkeste kodu poole.

Nelja pääwa pärast oli etenduse õhtu, ning terve suwi õppitud ja nüüd korraga ühe näitlejanakese pilli järel ümber pöördud õnnetu näitemäng, kukkus suure häbiga läbi näitelawa. Näitejuht oli terve etenduse õhtu häbi pärast — kui kedetud wähk. Wat', mis wõis nüüd üks sähardane tige isik oma põhjusest ja järeelmõtlemata jõnniga teha. Parem, kui niisuguse rikkunud iseloomuga näitlejanakesed juba aegsalt näitemängu seltskondadest saawad sada wersta eemale heidetud, sest niisuguste ninakate isikute silmas on, nii kui seltsi, nii ka näitejuhi auu null, ei tohi ka tähendatud isikud ialgi ennast

näitemängu sõbradeks nimetada. Sähardatest näitlejadest piab iga tõsine näitemängu sõber nagu kurjast katkust ennast eemale hoidma.

Kuidas üleval kirjeldatud näitlejana tembutamine saab nimetatud, jättame lugijatele enesele nimetada.

Näite etendus ei ole opiski mitte tühine asi, aga weiderdamine, kui meie seda meeles piame, et näitelawalt ühe pilguga wõib sadamete pääle mõjuda, neid ühe tundmusele juhtida, juba nutma, juba naerma sundida. Näitelawalt wõib ka ilma kõige kartuseta sadametele tõtt silma sisse ütelda, kuna se teisel ajal ja kohal opis wõimatu on.

Näite etendus on peegel, kust meie tihti iseenast ja oma tegewust ilma mingi sugu warjuta näeme, niisamu õppime meie säält tundma oma esiwanemate elu, olu ja tegewusi. Näiteetendus on kool, ja liategi weel elu kool. Waja on aga selle eest muret kanda, et ka siis tõesti näitelawal alati head tuumakad ja elu õppetlikud näitemängud saaksiwad ette kantud. Siis saawad ka rahwas enam ja enam näite etendustest lugu pidama. Se on tühi jutt, kui mõni ütleb: tarwis mõni kord ka laada nalja rahwale pakkuda. Häwigu laada nali eesti näitelawalt, kes aga laada nalja soowib näha, se wõib siis senna minna, kus teda pakkutakse.

Tõelik näitemängu sõber, näite etenduse tundja

ja armastaja näitejuht ei lase ilmiski näitelawale laada naljasi sigineda, sellepärast juba, et tema oma sisemine tundmus seda temale lubama ei sa. Ta saab oma kaaslastega wäsimata suuremate ja paremate tükkide kallal aja pääle waatamata tööd tegema, kuni tükk neil käes on, ja siis astuwad nad auuga ja julgeste rahwa ette, aga mitte pool küpselt, nagu se meie ajal aina tihti ette tuleb. Tubli näitejuht ei wäsi, ning ka tema asja armastajad kaastegelased temast eesmärki wõttes, on walmis temale alati sõnakuulelikult kaastöötama, ja nende ühine töö kannab ka siis alati auusad asjaliku arwustust, ning rohked päältwaatajate kiitust ja täieliku rahul olemist.

Mitte weiksed osa ei mängi meie ajal ületil-dise näitemängu tegewuses ka näiteetenduse ja kirjanduse arwustajad. Näite etenduste ja mängude arwustajaks saada, wõib meie ajal iga kooli pois. Tarwis on aga mõne ajalehe toimetusega ehk selle pea tüürimehega weidi tuttaw olla. Sellepärast on'gi nüüd nii palju «kriitikanisid» ehk siis jälle «k'arwustajaid», ja juure sigineb neid iga pääw ikka weel hulgani, nagu seeni, pärast sooja wihma. Niisuguste arwustajate eba kunst on järgmine, kui wõimalik ruttem aga ajalehe toimetustele sõnumeid saata, nimelt: N... linnas, sel ja sel kuu pääwal, sel aastal, se ja se näitemäng, need ja need mängijad, ütlemata toretaste,

ehk jälle ütlemata keh waste, pidu hakkas punkt kellu 8. Lõppeks oli tants, rahwast oli wähe, ehk siis rohkesti, tantsu ajal mängis pasuna ehk wiuli koor.

Niisugusi sõnumisi wõib iga kollanok kooli pois kokko sörkida, ja ei ole tarwis mitte kõige vähemad'gi asja tundmust ja aimu näitemängude etendustes. Juhtub weel nenda mõni kord, et sähardane «karwustaja» ise näite etendusel ei olegi, waid oma sõbra ette öeldud sõnade ja juba enne ette määratud mõedu järele arwustuse sõnumi walmis trageldab, ja siis ka kohe jala maid esimese kiir postiga toimetusele saadab; nagu se P... linnas üks sinatsetest ninatarkadest arwustajatest tegi'gi, enese asemele üht oma hea sõbra kingseppa jõmpsikast näiteetendustele «arwustajaks» saatis, kes ka ennast mitte kõige vähemalt häbenetes näitejuhile ja näitlejatele esiteles, kui etendusele ilmunud awalik arwustaja asemik. Et niisugust kingseppa poisikest paari klaasi õllega wõimalik oli ära meelitada on iseenesest juba mõista, ja et, kes asja lugu ligem tunneb ja teab, niisugusest arwustajast null lugu piab, ega usu, siiski paari pääwa pärast leiad arwustuse sõnumi lehes ja kümned tuhanded loewad, ning tahtmata piawad uskuma, mis niisugused kollanokkad arwustajad kingseppa poisid on kokko seppitsenud.

Mis teha—arwustajaga, ta on jo suure ajalehe ustaw ja lugupeetaw kaastööline, sõnumi saatja, hakkate teie talle wasto, wõttab nimetatud sõnumi saatja ja kliistertab kokko tulewikus weel toretama arwustuse kirja. Katsute teie omalt poolt asja kaitsemiseks ja töe selguseks mõni sõnake ajalehe toimetusele saata, kas saate wastuse, nimelt: «Meil on sääl oma ustaw asjatundja sõnumi saatja, teie aga olete meile wöeras j. n. e..., ehk siis kaub teie kiri opis kirjutamise laua paberil korwi ilma mingisuguse wastuseta. Katsu nüüd «arwustajadele» teine kord weel wasto hakkata.

Niisugused ajalehtede toimetuste poolt wälja saadetud, julgustatud ja piiramata usalduse mehed — arwustajad, ilmuwad näite etenduste pääle prii pease tähtedega westi taskus, kõrgelt teiste pääle waadates, pia aegu alati esimeste ridadesse ased wõttes. Näitemängu etenduse tegelased on nende silmas tühjad paljad nullid ja kriipsud, sest ühe sõnaga aja lehes, wöib ta tegelasi kas pilwedeni tõsta, ehk siis maa alla sada silda sügawale peita, ja igate moodu awalikult suskada. On ka meie ajal niisugusi õnnetumaid näitlejaid ja wäeti näitejuhtisi, kes nimetatud arwustajaid — kui tuld kardawad ja nagu kipsist eba jumalakesi kummardawad, igate moodu nende ümber joostes, nagu kassid palawa pudru waagna

tümber, et aga milgil wiisil nende lahked pilku ja sõbrust ära teenida, kui mitte muidu, siis kas kohe ölle klaasi ehk paari sukru koogi waral. Alatu ja põlktuse wäärt on se mõlemilt poolt.

Olgu nüüd se asi üksta puhas kui alatu ja hull, sellega saab weel ehk kuidagi toime, aga weel alatum ja andeksandmata on meie aekse näitemängu tükkide sisu arwustajatega. Nad lähwad jo nii julgeks, nii tuhniks, et jooksewad möni kord näitekirjanikude kallale, kes muidugi teada nende leerist ei ole — otse tormi. Paari sõnaga läitwad nad mõnda tööd nii alatuks, nii tühjaks, et üsna läila tuleb neid arwustuse kirjakesi lugeda. Näitekirjanikud näewad aastate kaupa waewa oma tööde kallal, mis esimeseks—iseäraliku näite tehnikaliku asja tundmust, hoolast ja laialikumad silmaringi—näitekirjanduse tutwust nõuab, ja teiseks — nimetatud kirjanduse tarbeks iseäraliku armastust ja kõige vähemadgi andeid nõuab; kunas aga arwustajad ühe pilguga teise mitme aastast tööd ja waewa, wõib paari sõnaga armuta oma jalgade alla soppa sisse tallata, enesel sääl juures aga mitte poole kopka'gi pääle asja tundmust, kõige vähemadgi aimu näitetegewuses ning kirjanduses ei ole. Kes tema käest seda nõuabgi?.. Kord on ta arwustaja, ja weel pialegi ajalehe kaastööline, ustaw sõnumite saatja, eks sest ole kül!

Kui aga keegi küsiks niisuguste isikute käest: Kas olete teie ise ühtki kõikse vähemad näitemängukest ilmale loonud, kas olete ise millalgi, ehk kuskilgi näitemängu seltskondades kõige vähemad kõrwalist osagi wõtnud? Siis piab kül tähentud isik häbi ja puna oma palgedel tundes, silmad maha lüies, teie eest putked tegema. Jah kõrgeste auustatud arwustajad, oh kui kerge on teist laita, aga ole mees — tule ja aita; waat se on opis teine küsimus, säääl kus abi on tarwis. jooksete teie just alati kümned penikoormad eemale, sest aitamiseks ei ole teil mõistust, ning puudub asja tundmus ja taewa taadi poolt, mitte iga ühele kingitud kirjaniku and. Kunas abi ja asjaliku nõu asemele kargate tükki kirjaniku kraese kinni kõiksugu alatu laimtustega, ning kõiksugu kõmu sõnadega sorite kirjanikude tööde kallal, nagu kärbsed palawa suwise pääwadel suurel maandel oma saagi lähedal.

Üks tõsine ja õigemeelne näite etenduse ja kirjanduse arwustaja piab esimeseks — ise tubli näitekirjanik, ehk siis jälle mõni hea aasta näite tegewusest osa wõtnud olema, päälegi piab ta weel tingimata muu wõera keelte näitekirjandusega ja etendustega ennast tutwustama, teiseks — piab ta alati kõigi parteilikute olekutest ja öerumistest ennast waba hoidma, ning üksnes aga oma südame tunnistuse ja asja tõeliku wäärtuse

järele kirjutama. Siis on tema arwustusel oma mõju, usaldus ja wäärtus, ning sähardase auusa arwustaja ees, tõstab ka iga tõelik näitekirjanduse ja etenduse sõber auuga kummardates mütsi, iga niisuguse arwustaja näppu näite saab igal ajal hoolega tähele pandud ja wõimalikult jalamaid täidetud.

Kuulus Prantsuse näitemängu arwustaja Scharse, enne kui ta arwustajaks hakkas õppis palju aastaid—kui Prantsuse, nii ka naabri rahwaste näitemängu sügawalt tundma ja siis andis auu sõna — kuni surmani üksi aga oma südame tunnistuse ja asja wäärtuse järele kirjutada. Piagi sai ta oma õigemeelse ja asjaliku arwustuse kirjadedega üle Prantsuse maa, niisamu ka wäljamaal tuttawaks. Kuulsamad näitekirjanikud ja näitlejad kuulatasiwad tema häält, ning ei häbenenud mitte kord, tema käest mõnesgi asjas nõu minna küsima. Kui Scharse näiteetendusele ilmus, mis kohe nagu elektri wäaga iga nurgakesese teatati, oli tema sõna alati mõjuw ja wastowaidlemata otsustaw. Kõik Prantsuse näitekirjanikud ja näitlejad nimetasiwad teda «pappa Scharse», auustasiwad ja armastasiwad teda, kui oma eba jumalad. Mõni aasta tagasi, wõtsiwad «pappa Scharse» matuse rongist tuhandet — ei üksi Prantsuse, waid ka palju wäljamaa näitekirjanikud, näitlejad ja näitemängu sõbrad osa. Praegugi weel tuletawad

Prantsuse näitlejad Scharse nime auukartusega meelde, tema arwustuse kirjad on paljudele juhtnööriks, ning neid loetakse huwitawalt ja peetakse suure auu sees.

Waat eesti näitemängu arwustajad — wõtke «pappa Scharse'st» eesmärki. Siis saab teid niisamu armastud ja teie kirjadest lugupeetud.

Tähtsa Soome rahwa luule korjaja Lenroti saja aasta sünnimise mälestuse pääwal 27 Märtsil 1902 a. sai pidulikult Helsingforsi linnas Soome rahwa näitemaja awatud. Se üli tore näitemaja tuli ligi 1½ miljoni marki maksma, ning wõib enesese tuhat waatlejad mahutada. Selles määratu suures hoones on meie aja kõige uuemad näitemaja ehituse tööde nõudmised silmas peetud ja õiguse järele wõib seda ehitust igate pidi kõige uuema aja näitemajadega wõrrelda.

Seia saadik saiwad Soome näite etendused kehwas puu majakeses korda saadetud. Nüüd aga astub Soome näite etendus opis kõrgema järjele ning laiema piiridesse, ühes sellega tõuseb ka Soome näite kirjandus, milles juba mitmedgi Soome näitekirjanikud auuga omale näitekirjaniku nime on ära teeninud. Surnud näitekirjanikudest tähtsamad on A. Kiwi, kes juba 1864 a. tähelepanemise wäärt wiie järgulise rahwa elust kirjutatud kurb näitemäng «Nummi rätseppad» wälja andis. Peale seda näitemängu kirjutas ta ka weel

«Lea» ja mittu weiksemad näitemängu Soome rahwa elust. Niisamu kinkis Soome näitekirjan-dusele ka Minna Kant mitmed huwitawad rahwa elust wõetud näitemängud.

Praegustest Soome näitekirjanikutest on ise-äranis tähelepanemise wäärt oma uuema töödega R. Leino. Tema wiimane suurem näitemäng «Jakko Ilka ja Klass Flemming» on suure kiituse ja huwitusega pia aegu kõigis Soome maa linnades wasto wõetud.

Soome rahwa näitemaja, oma mitme aastase näiteetenduse töö põllul on ka juba mitmedgi anderikkaid näitlejaid üleskaswatanud, kelle hul-gast iseäranis nimetamise wäärt on Ida Alberg, kes mitte üksi oma kodu maal, waid ka kaugele üle Soome piiride tutaw on.—kui anderikkas ja hoolas näitlejana.

Meie naabri rahwal Lättlastel on Riia linnas oma näitemaja; miks ei tohi siis ka meil oma rahwa näitemaja olla? Meie arwates oleks üks niisugune näitemaja wäga soowitaw nimelt Tal-linnas ülesehitada, kus ka siis üks alaline eesti näitemängu seltskond parematest eesti näitlejatest asutatud saaks. Mõned pea osade mängijad wõiks kindla palga pääl olla, teised kõrwaliste osade etendajad wõiwad tublimatest näitemängu sõbra-dest täidetud saada. Et nimetatud seltskond üles-peatud saaks, wõib julge olla, arwaste wõib selts-

kond ka teiste Eestimaa linnadesse wõerusile sõita, kus neid alati suure röömuga saaks waste wõetud. Sest se alaline eesti näitemängu seltskond kannaks siis üksi aga kõige paremad, suuremad, ning sisurikkamad näitemängud ette.

Kuida aga üht niisugust eesti rahwa näitemaja elule saaks, wõib järgmise abinõude waral üsna kergeste. Kui kõik meie eesti seltsid ja tõsised näitemängu sõbrad, kes tõesti röömuga näeks, et meil eestlastel ka üks oma eeskujulik näitemaja ja alaline näiteseltskond oleks, nõuks wõttaksiwad, ja jõudu mööda aastas üks ehk kaks näiteetendust, selle kalli otstarbe heaks toime paneks, oleks mõne aasta jooksul mõni hea tuhat rubla koos. Selle raha summaga wõiks aga juba julgesti weikses piirides pääle hakkata, sest üks niisugune rahwa näitemaja ei tuleks Tallinnas mitte enam, kui 20 ehk 25 tuhat rbl. maksma. Sellepärast siis näeme, et se ettewõtmine opiski mitte nii iseäralik wõimatu asi ei ole, kui aga muidugi teada selle ettewõtte tegewusese asjatundjad, asjaarmastajad ja kindla wäsimata tahtmistega isikud astuwad. Kui asi juba hakkatusel on, eks siis ka abi saab, kust seda paluda ja lootat on. Näituseks põles jo paari aasta eest Tallinna saksa näitemaja maani maha, ja juba aina lühikese aja jooksul tuli korjanduse teel uue näitemaja ehitamise tarbeks tarwitaw summa kokko. Ka mõni eesti ko-

guduse kiriku isand'gi ohwerdas saksa näitemängu etenduse tarbeks oma jägu; kas siis mitte eesti näitemängu tarbeks ka nii korjanduse teel tarwitaw summa kokko ei tuleks. Loodan, et ka siin — keegi auus eestlane oma abi kõrwale ei jätta. Nende kallis abi peastaks praeguse näitekirjanduse ja etenduse kitsa konarilise ja künkalisel tee päält, ning annaks siis meie kodumaa näitemängule rajamata suure tõuke, wiiks ta rikka tulewiku pääle lootes, halja laialise sileda maanteele, ja meie wõiks rõõmuga öisata, et meil ka nüüd oma «Eesti rahwa näitemaja» on.

Suureks kahjuks, puudub meil weel «Eesti näitekirjanikude ühisus», nagu se juba Wene, Saksa ja Prantsuse maal olemas on. Nimetatud ühisus wöttaks oma hoole alla alalise korraliku kindla ja määratud näitekirjanikude waewa tasu nende näitemängude eest. Sellest wäga tähtsast puudusest kirjeldas omal ajal keegi auustatud suguwend isand K. L. wäga õigelmöttl, asjalikul toonil ja tähelepanemise wäärtuses järgmiselt: «Kuidas Eesti näitemängu edendata».

* * *

I.

Hiljuti awaldati üleüldist soowi, et eesti näitemängu edendamist tõsisel mõttel ette wõetagu, nimelt uute algupäraliste näidendite muretsemisel. Mõni eesti selts määraku auuhind uue suurema algupäralise näitemängu pääle. Muidu asi ei edeneda. Näitemängu kirjutada olla praegusel lool kirjanikul, kes seda oskaks, koguni wõimata, s. o. tasuta, kuna jutukirjutamise eest ometigi juba midagi waewatasu leidub. Kirjutaja awaldab soowi, et mõni Peterburi selts seda auuhinda määraks, kus hää asja pääle tarwilikul korral enam jõudu kokku wõib wõtta, kui kusagil kodumaa seltsis. Need mõtted on õiged ja soowid iseenesest väga hääd. Kui keegi Peterburi selts oma sihtide ja suurte ülesannete juures ka niisugust auuhinda pakkuda wõib, siis oleks see ainult kiiduwäärt.

Soowitud abinõu oleks aga paljalt ajutine. Näidendite puudust, mis palju eesti seltside elu takistab, ei jõuta sedawiisi ometigi mitte kaotada. Seda puudust ongi juba kord katsutud seltside kaudu vähendada Aastad 15 tagasi asus, wist selleaegse Wanemuise eestseisuse ehk õigem tähendatud seltsi tegelase Menning'i õhutusel «Eesti näitlejate ühisus». See pidi, kui ma ei

eksi, nii ütelda eesti seltside näitelawade ühendus olema, pääasjalikult uute tükide muretsemiseks. Uued tükid pidiwad seltside ühetasaselt ärajaotatud kulul ilmuma. Sedawiisi on ka tükki kolm päewawalget näinud. Asi jäi aga katki, nagu sel ajal ühes Tartu lehes ette kuulutasin. Palun aga mitte arwata, nagu oleks minu selleaegne arwustus ühendusele otsa teinud. Ei, minu ettepanekud lehes saiwad nii rohkesti öhkamiste ja küsimiste märkidega läbi sorgitud, et nad wist üsna arusaamataks jäiwad. Ühendus langes kokku, et ta . . . . noh, ütleme lühidelt . . . liiwa pääle oli ehitatud. Pää põhjus, miks meil näidendisi ei ilmu, on see, et töö eest tasumist ei saa. See on ju üsna loomulik, sest kes tahab muidi töötada, liiatigi see, kellel aeg raha on. Ainult siis wõetakse sulg muidu pihku, kui midagi iseäralist südame pääl kipitab, ehk kui wahest arwatakse oma «armast ligimest» hästi äritada ja sugeda woidawat. Wiimast seltsi kirjandus oli ennemalt õige õitsewal järjel, iseäranis ajalehtedes, kui toimetajad nähtawa hää meelega lehes nurga just selle tarwis jätsiwad, et iga mees, kes tahtis, ka seesugune, kes õieti kirjutada ei osanudgi ja siis ainult toimetuse upitamise waral, sääl seda kohta omal hästi nühkida wõis, kus tal kõige enam kiheles. Nooremad toimetajad ei näi sedasinast kirjandust enam toetada tahtwat. See oli n'a kõr-

walt üteldud, aga tööks jääb, et «raha on, kes kõik rattad käima paneb» — muidugi teada, võib ta ka eesti kirjanduse öitsema wiia: kui eesti nädendid oma kirjutajatele kasu hakkawad tooma, küll neid siis ka rohkem ilmuma saab. Oma jägu kasu wõiksidwad nad ka tuua, aga meie kirjanikud ei tea oma tulusid otsida. Nad loodawad «honorari» pääle, s. o. ostmise maksu pääle. Kõigil pool haritud ilmas on aga «tantième» dramatika kirjanduse ja suuremate helitööde tasumise aluseks. Tantième on üks osa mängimise wõi ettekandmise sissetulekust, Prantsusemaal, kes waremalt edenenud kui teised ja siiamaalegi weel seltslikus elus mõjuandja, on see wiis juba minewasest aastasajast maksew, Saksamaal ja Austrias umbes 50 aasta eest ja Wenemaal ka juba mõnda aastakümneid harilik ja seaduslik. Kuidas sellega Balti seaduses lugu on, ei ole mul teada. Wist makstab ka siin, siis kui lähemad seaduset puuduwad, «harjunud kombe seadused», muidugi teada linnateatrites. Ainult tantième läbi saawad näidendite luuletajad tasumist ja sagedasti palju paremini, kui teine kirjandus honorari läbi. Enamasti igal pool on 10 protsenti igakordsest tüki mängimise sissetulekust kirjaniku osa; niisama ka Wenemaal. Siin saab see maksu wiis ainult keiserlikkudes ja suuremate linnade teatrites tarwitatud, kus õige ja selge kassapidamine on. Muidu

on kindel maks mängimise eest kirjanikule saalide suuruste järele määratud, ühest rublast kuni wiie rublani akti (waate) päält, olgu tükk algupäraline wõi ümberpanek. Ilma kirjaniku lubata ei tohi tükki mängida, s. o. tema eest peab enne kirjaniku osa (tantiéme) maksetud olema. See õigus kestab weel 50 aastat pärast kirjaniku surma. Kreuzwald'i, Jannsen'i, Koidula, Jakobson'i, Kunder'i ine. õiguslised pärijad woiwad igakord, kui nimetatud kirjanikkude näidendid mängitud saawad, näitemängu toimetajate käest tantiéme nõuda. Niisama peaksiwad ka praegused kirjanikud seda maksu seltside käest ehk näitemängu ettewõtjalt pärima. Igaühele oma osa! Küll siis edespidi seltsidel näidendisi käepärast saab olema.

Kui palju aga nõuda? Harilikku 10 protsenti sissetulekust mängu päält wõtta on meil raske korraldada, sest meie seltsides on enamasti pääle näitemängu weel laul, tants ja muu löbu, mis sissetulekud suurendab. Selgem ja kergem on meil, et kindel hind, üks kuni wiis rubla akti päält, määratakse. Peterburi eesti awaliku elu hakatusest saadik seltsides enam ehk vähem tegewa liikmena tunnistan, et meie seltsid wiis rubla woiwad akti päält maksta. Tallinna ja T. linna seltsid ja niisugused saalid, kus 150 — 200 rubla saal üleüldse sisse annab, maksgu kolm rubla akti päält. Wähematel seltsidel ja

saalidel linnas ja maal olgu kaks kuni üks rubla. Muidugi teada on kirjaniku oma asi iga seltsiga isepäinis maha teha, kuidas ta soowib oma tüki mängimise eest tasu saada. Teeme katseks wäikese arwe, kui palju eesti auus näitemäng oma kirjutajatele anda wõiks. Arwame nüüdsel ajal umbes 100 näitemänguöhtut aastas üle terve Eestimaa ja 3 akti öhtu pääle läbistikku, tantiemega 2 rbl. 50 kop. akti päält — see teeks 750 rubla.

Wäikene summakene küll. Kellel aga kõrgem mõttelend on, wõib neid arwusid suurendada, sest kindlad teadmised puuduwad kõik. Praegusel korral ei saa aga kirjanikud niihästi kui midagi.

Räägitakse, et mõni meie jutukirjanikkude toodetest on wäga palju loetud. Herra Eduard Wilde «Tallinna saladused» olla lühikese aja sees kümnes tuhandes eks. ostetud, seega kõige wähemalt kolmekümne tuhande inimese poolt loetud. Kui auus kirjanik, kellel wäga põnew jutulõim ja hästi kirjeldatud kujud on, saaks kord neljawaatelise näidendi luua, millele niisama palju waatajad tuleks, kui «Tallinna saladustel» lugejad, eks oleks siis—ikka ülemise arwe järele läbistikku 150 rupla 300 inimeselt, seega 10 rubla mängu päält—kirjaniku osa umbes tuhat rubla! Küll see oleks rөөm! Jääme aga selles rөөmustuses ilusasti

kaineks ja loodame, et üks paras meeldiw tükk esialgusel 20 korda terwes Eestilas üle näitelaudade käiks. Ta tooks selle ringkäiguga ka oma 200 rubla kirjanikule tulu, ja lootus tulewiku pääle jääks maksmagi.

Nüüd tungib aga iseenesest küsimus pääle kuidas kirjanikule kõik need laiaili pillatud ilusad rublad kokku noppida? Sääl on tarwis esiteks, et kirjanik ise selle üle walwab, et ja kus ta tükk mängitud saab, ja siis ka oma osa wälja nõuab. Teiseks peab meie seltsidel ja kõigil neil, kes näitemängu soetawad, auuasjaks olema kirjanikule seda anda, mis tema osa on. Kolmandaks peaks kusagil linnas, kas ajalehe toimetuses wõi ustawas raamatukaupluses, maksmise koht seatama, kuhu seltsid omad maksud saadawad, kui kirjaniku asupaik teadmata ja kus kirjanik saadetuste järele kuulata wõib. Ülemalt tähendatud ajal soowitasin ma selleks keskkohaks Eesti Kirjameeste Seltsi. Kahju, et niisugust parajat keskk kohta asjaajamiseks meie kirjanikkudel enam ei ole.

II.

Kõigi minu seletuste selgemaks kujutamiseks ja arusaamises annan teada, kuidas Wene näitekirjanduses tehtakse ja elatakse. Suurel laijal Wenemaal, kus rohkesti pääle tuhandes kohas,

teatrites, klubides, seltsides mängitakse, on kirjanikul raske teada saada, kus tema tükk kõik matkanud on. Wene dramatika kirjanikkudel on sellepärast oma ühisus, kellel igal pool asjatalitajad, kes selle järele walwawad, et maksud keskohta sisse tulewad.

Saksamaal on sarnane ühendus «Genossenschaft dramatischer Autoren u. Komponisten» kolmkümmend aastat juba. Keskoht Leipzig. Wene ühisusel on Peterburis toimekond. See annab aastas aruande wälja, kui palju iga kirjanik oma tükide läbi teeninud, ja maksab raha wälja. On keegi, ütleme algaja kirjanik, näidendi kirjutanud, siis annab ta seda ühisusele teada, teda kutsutakse toimekonda tükki ette lugema. Sää! tehtakse häälteenamusega otsuseks, kas näidend wastu wõtta, wõi mitte. Jatawal korral pandakse tükk seltsi nimekirja ülesse. Mängimise luba on muidugi teada dramatika tsensuri poolt. Teda tuleb paljustada. Selleks annab harwa keegi omanik teda tähtedega trükile, nagu meie juures alati sünnib, waid ta kirjutab teda enamasti kas ise wõi teise läbi keemikaliku tindiga ära, wiib kiwitrükkija juurde ja laseb 50 kuni 100 eks. kiwi päält ära tõmmata. Sest on küllalt.

Suurem jägu Wene näitemängusid on käsi-kirjaline kiwitrükk ja maksab ostes umbes kaks, kolm korda kallim kui meie trükitud tükk.

Sedawiisi on tükk trükitud saadawal ja kannab kaane pääl ka dramatika tsensuri luba. Niisugune trükk on odaw, pole tarwis ladumist, umbes 3 kop. poogna päält. eestikeeli ei ole näitemängudest rohkem eksemplarisid tarwis kui 50. Ühe aktiline tükk ei tule sedawiisi paljustatult mitte enam kui 3 kuni 5 rbl. maksma—toob aga müües kümne wõrra selle raha tagasi.

On tükk ilmunud, siis saadab meie noor Wene kirjanik teda kauplustesse müümale, kus näitemängudega kaubeldakse. Kui ta õnnelik on, wõib ka kirjastaja leida. Wiimane loodab siis ainult müüdud eksempläride kasu pääle. Tantiéme kirjastaja ei saa. See jääb ainult tüki kirjutajale ehk ümberpanijale.

Jääb nüüd kirjanik ootama kuni keegi tema waimulast kogemata raamatukaupluses hulga hulgas silmaks, siis wõiks sündida, et etendus wahest pärast tema surma juhtub tulema ja teda weel kuulsaks teeb. Niisuguse kuulsuse müüks ta kohe juudile läätseleeme eest ära, kui see ostab. Ei tema niikaugale ei waata ega looda, waid tutwustab ennast oma näidcndiga wõimalikult pea näitejuhtisid ja näitemängu ettewõtjad ehk regissörisid ja antreprenörisid. Benefiziandile, kelle hääks näitemängu sissetulek on määratud, kingib ta eksemplari ja lubab talle «хорошее прощание»—lihtsalt «hää kõhutäe» sõna õiges, ilusas tähen-

duses; see on siis, kui see tükki oma auuõhtul mängida wõtab. Ta teab, et Wanemuise jüngrisse, kes wäikestel näitelawadel mängib ja pääle seda weel teisi jumalaid oma ülespidamiseks teenima peab, niisugune lubamine wäga möjuw on. Meeldib tükk ja leiab päälegi hää, lahke arwustaja, siis wõib ta julge olla, et nüüd tükk ise mööda näitelawasid rändama hakkab, ilma tema iseäralise kaasaitamiseta. Mis moodi Wene kirjanik wahel kasu saab, näitab järgmine lugu.

Krahw Aleksei Tolstoi (mitte kuulus Leo Tolstoi) näidendit «Царь Иванъ Θεодоровичъ» etendati tänawusel talwel Peterburi Литературный-Артистическiй кружокъ'i poolt «Wäikeses teatris» 80 korda, ikka täie teatri ees. Kirjaniku pärijad, ta ise on surnud, saiwad 210 rubla õhtu päält, s. o. 10% üleüldisest sissetulekust (съ валоваго сбора), mis 2100 rubla wälja teeb. Nii on see tükk ühel talwel ja ühelt ainsalt näitelawalt tantieme ligi 17 tuhat rubla andnud. «Nowoje Wremja» hiljutises numbris silmasin järgmise tähenduse, mis meie kirjanikkudele wist huwitaw saab olema. «Minewa aastase (1898) aruande järele tuli dramatika kirjanikkude ühisusele 177,065 rubla 95 kop., mis erateatritest ühenduse liikmete tükkide ettenduste eest makseti. Niisuguse summa sai kord Meilhac Parisis ühel ainsal aastal, kelle alatine tantieme umbes 400 tuhat franki aastas

oli (umbes 148 tuhat rubla). Dumas-isa teenis aastas mitte vähem kui 200,000 franki. Kui ime-lik, et meil weel näitemängu ettewõtjaid ehk antreprenörisid nähikse olema kes väheldase kirjaniku maksu eest ära pöiklewad, kõige vähemalt nimetakse aruandes palkadest kahele adwokadile. Kas tõesti see pöiklemine ei kao igawesesse ajasse ühes üheksateistkümnenda aastasajaga. «Nowoje Wremja» ja minu soow on, et selle aastasaja lõpuga meil alles kirjaniku tasumine pääle hakkaks».

* * *

Saaks nüüd siin eespool üles tähendatud kõiksugu puudused ja takkistused eesti näitemängu tegewuse põllult juba aegsaste ühel jõul ja nõul kõrwale heidetud, siis saaks ka piagi paljude eesti näitemängu tõsiste sõbrade ammugi awaltatud tungiw soow täide minema, ning meie eesti näitemäng saaks omale seda tähtsust, mis tal olema piab. Elaks siis öitsedes eestlastele mõistlikuks löbuks ja õppetuseks; ning leiab omale tulewikus ülitähtsa koha eesti hariduse ajaloos.

LÖPUSÕNA.

Ma tegin, mis võisin. .
Kes parem võib,—lass tehku.

Kui mõni mulle stüüks leiab, et ma võib olla mõnda nooremaid näitekirjanikusi, tähelepanemise väärt näitlejaid ja wirgemaid tegelasi olen unustuse pähe jätnud; siis ütlen siin: «Ajalugu ei sa, ega tohi kedagi unustada».

Kui aga kord jällegi mõne aasta pärast «Eesti näitemängu ajalugu» palju suuremal ja täiendatud kujul saab ilmuma; küll siis ka nemad ennast säääl leidma saavad.

Lõppuks weel — ütlen nooremate eesti näitemängu edendajatele: Edendage wäsimata ja hool-saste, kümnete aastate kaupa, wahetpidawata, eesti näitemängu; küll siis ka näitemängu ajalugu saab Teid teie tegewuse järele jäädawalt meelespidama ja auustama.

Ehk mõni minu kõrgeste auustatud noore-matest näitemängu põllul kaastöolistest leiab minu

«Üleüldises pilgus eesti näitemängu üle», mõne liig kareda, ega paitawa sõnakese siis palun lahkeste wabandada, ja andeks andmist. Ei ole ma elu ilmaski soowinud kedagi isiklikult puuduta ehk haawata; waid alalõpmata olen ainult tõemõttes üksi aga asjategewuse ja arwustuse juure jäänud.

Kes aga minu mõnes ehk wõib olla liig kareda sõnadest miski iseäraliku tighetuse olusid, ehk siis opis kahemõttelisi pilkamisi ja haawamisi püiab otsida ja omale ning teistele ette kujutada, teeb seda põhjusetu, sähardaste isikute päale waatan ma kõrgelt üle öla, ning ütlen: Kallis suguwend! Teie ees seisab truu ja tõsine eesti näitemängu sõber; kahjuks ei ole Teie teda aga mitte arusaanud.

Eesti näitemäng on mulle kalliks saanud ja nii armsaks jäänud, — et kus ma ial aga tähelepanen, et temaga mitte nii auusaste, nii hool-saste, ja nii suure lugu pidamisega ümber ei käida, kuidas seda näitemäng nõuab; sääl juba ei wõi ma waikides mööda minna.

Et aga asi tõeste praegu nii on, kuidas ma omas kirjas eespool tähendasin, on waidlemata tõsi. Nüüd on aga aeg tulnud, kus meie, kui tõelikud eesti näitemängu sõbrad, oleme kohustatud eesti näitemängu tegewuse külge ise hakkanud mäda paised kõrwale heitma, ning kõigist

oma jõust tööle hakkama, wäsimata töötama — kuni kord ometegi—sihile jõuame.

Jällegi kordan siin weel oma alandliku palwed kõrgeste auustatud eesti näitemängu tegelastele, minu «Eessõna's» tähentatud kuulutust tähelepanna ja võimalikult palutawaid ja weel muid kõiksugu eesti näitemänguse puutuwaid teadusi mulle järgmise aadressi all saata: г. С.-Петербургъ. Сенатская Типографія. Г-ну Парми, et siis lähemas tulewikus võimalik oleks käes olewad eesti näitemängu ajalugu palju täiendatud kujul wälja anda. Kõige saadetuste eest saan südamest tänulik olema.

Jään kindlaste lootma, et eesti näitemängu kuldne aeg saab piagi tulema.

Eesti näitemängule edu ja õnne soowides,
jään auupaklikult

S. A. Parmi.

Hind 50 kop.